آتم درشن - گباني سائين تيرتداس

اوتارو اديبن

شهباز قلندر

نارائڻ قلندر

آتم درشن

گهاني سائين ٽيرٿداس

أ

ز

ق

ل

م

نارائڻ ڄمنانند ميراني

سال ٤-٧-١٩٧٨]   [جلد ٥٠٠

قيمت:- ٧-٥٠ روپيه

چاھ ۽ ليکڪ

Printers :- Sunder Printing Press, Kaiserganj, Ajmer

Publisher:- Shri Narain J. Merani, M. A.

آدبي سنگم - شائع منگلم

The Happy Literary Publishing House, Ajmer

C/o Gurbux Murlidhar Merani, B. A., LL. B.

D-12, L.I.C. Flats, Ranade Marg, Alwar Gate, Ajmer

سرورق

" اَڄ ناهيم الهن عبديءَ جو آنُس
ڪائي چاڪر چانيان ڪائي خاصو رنُس
هڪ ڏيکيان، پير لاهيان رنگا رنگ لبيس
ڪائي سالڪ سڏ رهل ڪائي عين اَونُس
سيو هڻ سجدا ٿو ڪريان بيدل ٿيءَ درويش."

بيدل صوفي

" سيو هڻ سجدا ٿو ڪريان." ڇا ڪون؟ شهباز قلندر سَر صوفي لاڪوفي درويش جي درگاه دراز اُست آهي. انهن الهاس چوهو ته عثمان مروندي جو پوءِ شهباز قلندر جي صفت سان مشهور ٿيو سو درويش سيو هڻ شريف جي ڏکڻ ۾ ڪوٽي ٻه ڪلو ميٽر دوريءَ تي اَچي ديرو ڄمايو هو. شهر ۾ پير فقير اَڳيئي جهجها هئا سي هن درويش کي ڪٿي نٿا گهرڻ ڏين. اهو وقت هو جڏهن، شهر جي هندن مان ميراڻي ناواڻي ڪٽب جي بزرگن سائين عثمان مرونديءَ کي کاڌو خوراڪ پهچائڻ جو پاڻ ڪم ٻرسر ڪيو هو. جڏهن آخر ۾ درويش شهر ۾ اَچي پڪيرو نڪاڻو ڪيو ته هن پريوار سان لاڳاپا گهاٽا ٿيندا ويا. سنه ١٣٥٠ع ۾ درويش چولو ڇڏيو ته شعبان مهني جي ١٨-١٩ ۽ ٢٠ تاريخ لڳاتار سندس ياد ۾ ٽي ڏينهن ميلو لڳڻ شروع ٿيو. ميلي جي ٽما ڏوم جو وڇون ڏينهن ميراڻي ناواڻي ملهائيندا آهن. هيءَ بندو انهيءَ برادريءَ مان آهي.

سائين جي چاهي - نه ويرم ٿي ناهي

شادي مراديءَ ۾ ٻئي اچڻ وڃڻ ٿيندو آهي. اڳئين سال پاڻيجي پرڪاش مونومل خداباديءَ جي شاديءَ لي ويو هوس. ميان ۾ رهندو آهي. ميان ۾ مارو مٽ سائوءَ جي گهوٽ جيوترام گياني، جو ساڌو ٿو آهي، ان سان گڏجڻ ٿيندو آهي.

مشغولين جو ذڪر نڪتو ته ڏهن پنهنجا ليک ڏيکاريائين. ڏسي پڇائين ته هي ڪهڙي رنگ ڍنگ جا مضمون ڇپايو ڇو نه ٿا. اميد وچان پڇيائين. مون موٽ ۾ لکڙيءَ دل اٿر ۾ چيو، ته سنڌي ساهتڪار جي ليوسيءَ جي حالت ڏسي، دل نٿي چاهي ته جيب خرچ ڪري، سر درد پراڻان ۾ دور ڪري ٻيءَ پاڙياڻ ته آهي ڪو اڌو يوسف جو هيءَ اڄي لي ڪاري نينگر مون وٽان ڪٽي وڃي.

ڪلي ڏنائين. ڳالهه دل سان لڳي آهس. زندگي وارو آهي. ڇپائين انهن ته چندو چڙو ڪٺو ڪري سگهجي تو پر منهنجو مطلب آهي ته منهنجي ٻوج پتا سائين ليلانداس گيانيءَ جي ياد ۾ ڪٽي ڪتاب ڇپايو.

نڻ ڪو هٽيو بينو هو. گڏ سا ته اڳـ ۾ هتاسين. گڏ پاسين ان ڏينهن ۾. پر جڏهن سائين چاهي. ڏينهن هڏو تاريخ ٧ سيپٽمبر ١٩٧٧. الانسي ڪنهنجيءَ پڌ ڪارج سِڌ لي ويو.

نارائڻ قلندري

مهاڳ

هر هڪ انسان سک ۽ شانتي چاهيندو آهي دکي ۽ اشانت. ڪارڻ ڪهڙو؟ جن پدارٿن ۽ پراڻين کي هو سک جو سروپ سمجهي ٿو، اهي سڀ ناسونت آهن.

ناناڪ دکيا سڪل سنسار،
سو سکيا جس نام آڌار.

جنهن نام جو سهارو وٺي جيو سکي ٿي سگهندو ان سان اسانجو ناتو اٽل آهي. اهو نام هڪ شڪتي آهي جنهن کي رشي مني آڪاش واڻي يا انهد ناد ڪوٺين ٿا. اها پريم، پرڪاش ۽ امرت جي لهر انسان جي مستڪ ۾ آهي. پر ڇاڪاڻ ته اسانجو ڌيان ٻاهر مکي آهي، انهيءَ ڪري دکي ۽ پريشان آهيون.

مطلب ته، يا ته اهو سدا مهاتما سکي آهي، جنهن پنهنجي خيال کي نام سان جوڙي پرماتما کي پاتو آهي، يا ته انجو شيوڪ جنهن سنت کان نام جو ڀيد وٺي سماڌي لڳائي پنهنجي اندر ان نام روپي امرت کي پيتو آهي. ڪبير صاحب فرمائين ٿا:-

"سادو سو ستگرو موهي ڀاوي،
نام ڪا پريم پيالا آپ پيوي موهي پلاوي."

سر ورق لي شهباز قلندر جي درگاهه جو چتر آهي.
گنبذ عيوض، جو چتر ڏنل آهي سو وشنو برهمي
جي پاونا جو پرتيڪ آهي. 'اَدب' هڪ وسيع شبد
آهي. روحاني ۽ مجازي ايڪ ٻئي اُچي وچن تسا-
'اَ. ب' مان نڪتل آهي. سوچ هن نڪتي ڪرٽو آهي
تہ اَدب پنهنجي خيالات اظهار ڪندي اوُچ آدرشن
جو ڪيتري قدر لحاظ رکي ٿو. "آدرش" جاني واد
جي دائري کان دوُر آهي. 'اَدب لامڪان' جو مطلب
بہ اِهوئي آهي تہ رچيل سارو سنسار اَدب جو مڪان
آهي. سندس ڪو خاص مڪان ڪونهي جنهن جائي
هوُ گُرط ڳڙئي. هوُ لامڪان آهي ڇاڪاڻ تہ هو سيني جو
آهي. ۽ اِهوئي گُرط صوفيءَ جو آهي. هو لاڪوفي
آهي. صوفيءَ جي اِهڃاڻ صفت شاهه صاحب ڳائي آهي
"صوفيءَ صاف ڪيو ڏوئي ورق وجوُد جو." جو
صاف دل سو صوفي ۽ صاف دل وشنو برهمي جو گُرط
آهي. سندس جنم استان هڪ اتفاق آهي. ڪٿي تہ
جمپو. ڪي تہ ماءُ پيءُ هوندا ئي. اِهو تہ قدرت جو
دستور آهي. پر جڏهن ملڪ الموت ونڊ الهدو تہ هر ڪو
ڪيس پنهنجو سمجهي ياد ڪندو. تڏهن صوفي لاڪوفي
۽ اَدب لامڪان اَدب جي ساهميءَ جا بہ پڙ برابريءَ
۾ ڏِسڻ نظر ايندا ۽ جت اَهڙن مهاپرشن جا گُرط ڳائڻ
۾ اچن سو "اولياء و اَديبن."

بيد، آگم ۽ ديا؛ گيان سماڌي هر گل جي نزاڪت نرالي آهي جا من کي معطر ڪري ٿي ڇڏي. پستڪ کي جتان به کولي ٿو پڙهجي ته هڪ الوڪڪ روحاني راحت ٿي ملي. در اصل شري ميراڻي هڪ لڪل روحاني لعل کي پرگهٽ ڪري سنڌي سماج جي وڏي شيوا ڪئي آهي.

ڪاش! هن پستڪ کي پڙهي، سنتن جي سنگت ڪري، نام سان چت لائي پنهنجي زندگي سڦلي ڪريون!

منگهارام ديال
اجمير.

شڪرگذار آهيان

١. هري همتاڻي اديب اجنتا پبلڪيشن اجمير واري جو جنهن هن پستڪ جي قلمي لکڻي پڙهڻ ۽ ڇپائڻ ۾ دل ۽ جان سان ساٿ ڏنو.

٢. پروفيسر چيتن ليکراج ماڙيوالا باندرا، بمبئي واري جو جنهن لال شهباز قلندر جي درگاه جو فوٽو مهرباني ڪري ڏنو.

سامي صاحب جن جو ھڪ وچن آھي :-

"ڪنھن ڪون ڪين لھي، اوڏا ڪلف اندر جو،
لوڙي ليرت لپ ڪري، دک اک سڀ سھي،
تياڳ ڪري گھر ٻار جو، غفا منجھ رھي،
ساڌو سڀ ڪون پوي، نه سکي لڳي سامي چوي."

ڇا اھڙا مھاتما دنيا ۾ موجود آھن؟ در اصل، دنيا ڪڏھين به اھڙن سنتن کان خالي نه رھي آھي :-

"آگ لڳي آڪاش ڪو، جھڙ جھڙ گرت انگار،
سنت نه ھوتي جگت ۾ جل مرتا سنسار."

اھڙن سنتن جي پرمپرا ۾ سائين ٽيرٿداس گيانيءَ جي ھڪ اوچ درجي جا روحاني رھبر ھئا. الوڪي تياڳ ۽ ويراڳ جا صاحب ھئا. ۽ گرھست ۾ رھي به سڀ تياڳي ھئا.

گرو نانڪ ديو جن جا وچن آھن -

"گرھست ۾ جو رھي اداس،
ڪھ نانڪ ھم تاڪي داس."

شري نارائڻداس مھراڻي وڏي جفاڪشي ۽ شرڌا سان سنتن جي انمول ورتانت ۽ ھيرن ماڻڪ کان وڌيڪ قيمتي وچن ۽ نقطا گڏ ڪري ھن ننڍڙي پستڪ ۾ درج ڪيا آھن. ھن روحاني گلدستي ۾ موھيندڙ پھپ آھن. ستگروءَ جي شرڻ، وساھ پريم، نياز ۽ صبر، اپياس ۽ ڪرڻي، علم ۽ عمل جا

١٤- تصوف ۽ ويدانت، شاهه، سامي ۽ بيوس

١٥- جڳياسو ڊاڪٽر چوئٿرام گدواڻي

١٦- هيمون ڪالاڻي.

(ڇڙوڇڙ اَدبي رسالن ۽ اخبارن ۾ ۽ ريڊيو تان آيل آهن)

ب - نظم - (اَدبي سيانن ۾ ڪولا ڀاڳ جي طرز اچار ڪيل)

١- تخلص ٢- لون شهباز آهين ٣- آدم جي ڪهاڻي ٤- شمع شرماڻي ٥- عشق جو مرض (حق جي ڳولا) ٦- عشق جو عزاز - عزازيل ٧- عشق جي براق، عيسا مسيحي ٨- عشق جو نائڪ ٩- نا مٽي ڪاڪ عاشق ڏٺين ١٠- سفر ١١- قلندرا آئين ڪر ڪهڙي! ١٢- سوداگر ١٣- سنتن ڪيڏسر هت ١٤- نه چا ڻي پيو ١٥- چرش چڙهي ڪنگري ١٦- هت حالت نانهه طريقت ١٧- حڪمتي حڪم ١٨- سوڍن ڍرڍو خزانو ١٩- گگن ۾ ڳُڏي ٢٠- وڻا لپ لري ٢١- لون پاڳ وقت آهين ٢٢- حال ڪيا بدحال ٢٣- نه واني لي پهار ٢٤- سنڌيت جو سنڌهو ٢٥- اقرار ڪر نيڪر ٢٦- داد و فرياد ٢٧- بيحد ۾ مشهور ٢٨- پيغام ٢٩- امانت عشق جي آئي ٣٠ بدايو، مد بهار.

English :- 1. Beyond The Horizon with Shah Abdul Latif.
2. Sindhi Folk Tales, Metaphysicalized (In verse)
3. God Is Law - A Force Behind Gandhian Cult of Truth and Non-violence.

سڪ جي اڻم جهلي جهولي
نڪو زور نڪا ڪا بولي

ڇو اڻم آسرو ساعت صادق ڪو اڻ
جو هيء ذخيرو آدب جو روشن نيڻهن تہ

الف - روحاني رازدان
١- شاعري ڪليد
٢- شاهوٽي شاه جو فهم ۽ فهمائش.
٣- آدم جي ڪهاڻي - شاه جي زباني.
٤- شاه جي وائي جا مُراقبي مان آئي.

ب - تنقيد - ١- "شاه جون سورميون" -
پروفيسر نارائڻداس ڀ
٢- "شاعر بيوس" لڇون مرزا.

پ - قصا ڪهاڻيون ۽ ناٽڪ - ١- بابا ٢- پرلتوا
٣- پتي ورتا عرف ميوڙي راڻو ٤- آدو
آرتي ٥- مهڏيء لڏو ماڳ.

ڀ - مضمون - ١- سُکي جيون ٢- خود ساوري
٣- خوديء ڪهم هوار ٤- سنڌ جي جو سُر
٥- سنڌ جا انقلابي شاعر، دلپت، روحل ۽
٦- شاه جو وارث سچل سرمست ٧- وطن وا
سامي سنت سُجان ٨- شاعر بيوس جي وا
٩- وسرندل ورق، شاعر لولارام عاجز ١٠- او
جو آدب ١١- قومي وطن پروانا، سنڌ
دلبر جا ١٢- وقت بادشاه ١٣- عمشا

ابتدائي احوال

فهرست

ڏکيا اکر

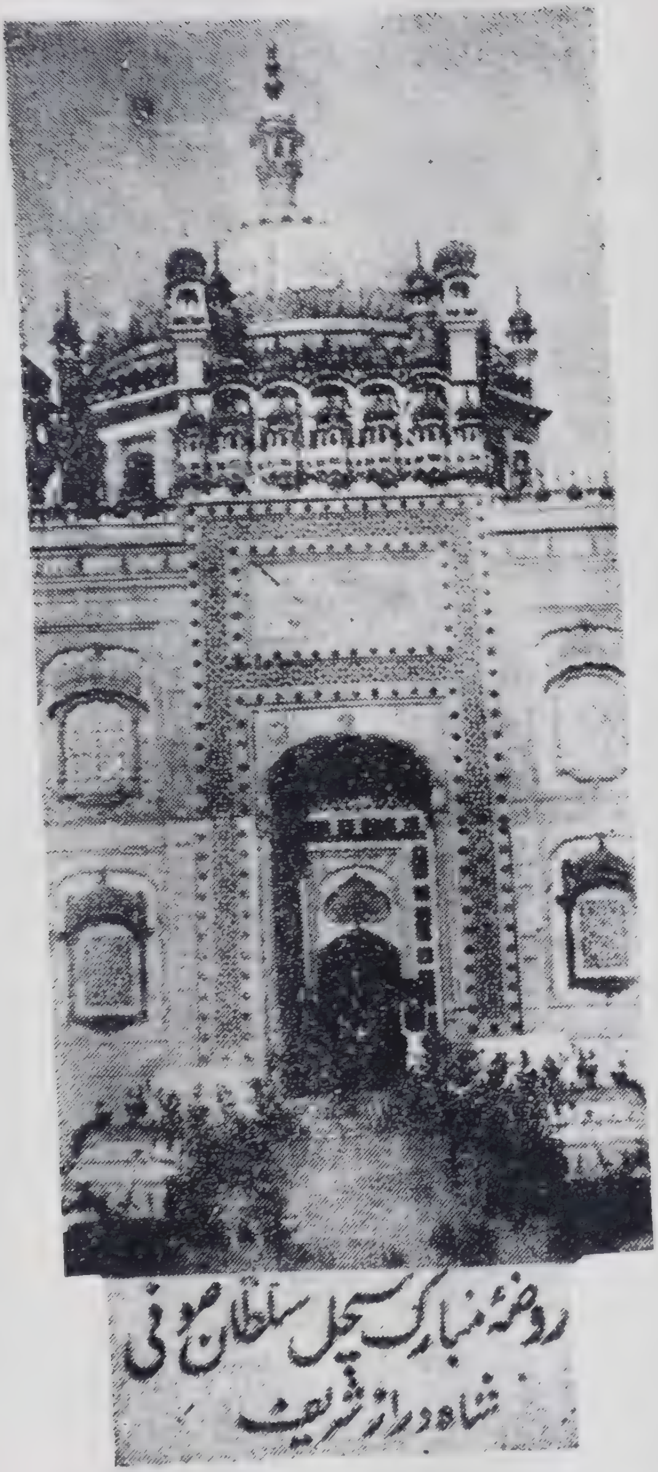
صفحو	اکر	معني	صفحو	اکر	معني
١٧	ڪثرت	گهڻائي، آدم		ناد	
	وحدت	هڪ، خدا	٤٨	لٽو	آلما، آلو
	لانفي	حق جي هستي	٥٥	ڏالو	رمز،
	نابودي	نيستي		ڏاهي	سياڻپ،
١٨	راست	ساڄو		تصديع	جڦا
	چپ	کابو		صنعت	فن
٣٨	اُستوتر	مهان استتي، مداح		جمعيت	ڦرار
				حسرت	غم،
٤٢	ڪونست	جاڻ کان پري		عبرت	
	اُکره	لهڪرم، ڪرڻ رهت	٦٤	ڪاني	سرائي سرو
				وان	
	اُچل	اَٽل	٧٤	آوڪ	پلڪ
٤٤	آڪاس	پولار، ڪجهه نه	٧٥	دوُد	دونهون، غ
٤٦	گيئه	جاڻڻ لوگيئه	٨٠	حرمت	
		اِشور		وَجهه	اجورو، ع
٤٧	گهه لمهه	گرهڻ ڪر	٨٤	سُڪالا	ڏُ،
	پلڪ،	طرفو		پٽڻ	
	ڪت	شت، چهه		پاٽنا	ٽاڪ ڪپس
	چهد ڪر	ٻار ڪر	٨٥	مُلّان	ملاڻ،
	شمهه	ٻڙي، خالي			

ٻيائو ھئو ٻستو! لابعدار فنا! ڇا ٻات ڪرڻو باقي! (٣١)

هٿ ٻڌي اَدب جا، لڪي آهيان اُن سُڄڻ
ڳل نه سي وسرن، نظر جنهين نوازي آهيان.
قلندري (صفحو ٨٠)

حق الحق جو بُلند دروازو
درگاهه دراز

سيوهڻ شريف

سنڌ سڄي سونهارن ماڳن جي ماڳي پنهنجي پُٺ ڀرجن.
ڀومي جهڙي سرسبز سا، جت سنت سنڌ جهڙ آهن.

سا سنڌ اندر سيوهڻ شريف جهڙن سونهري مندريءَ
هيري جهڙا نگ، سنڌ سڀيتا جو مرڪز. جنهن هڪ
طرف شهباز قلندر جي درگاه تي فقير جي ڌمال وڄي-
سلامان جو مکو مندر - ته ٻئي طرف وڏن ديوتا
لال جهولڻ جي ٿان صاحب ۾ امر جوت ٻري ۽ پوره
ڦٽيءَ گهنڊ گهڙيال وڄن، تنهن اڏيري لعل جي ڳاڌ پير
اکرن جي شهوڪي سنڌ درس پرڌس هاڪاري -
سو سنڌو نديءَ جي ڪناري آڳاٽو ٻنڌل شهر سيوهڻ
شريف هتان ٻهي نظر ڦير ته هن پيو -

درواش گياني سائين ليرڌاس جا آباڻا پکا سيوهڻ
شريف جي پکيڙ ۾ آيا هئا. تنهن درويش جي گڻن جا
گيت هن پستڪ ۾ ڳايل آهن. اهو هڪ سبب آهي جو
پستڪ جي سرورق تي ٻياد ۾ لال شهباز قلندر جي
درگاه جو ديدار ڪرايو ويو آهي - ٻيو ڪري سبب هيءُ
پڻ آهي ته ليکڪ سيوهڻ جو رهواسي آهي ۽ سندس
تخلص قلندري آهي - حوالو پوري رکڻ خاطر صوفي
مولچند ناواڻيءَ جي صورت ڏيڻ ۾ روا سمجهڻ - شهبا
قلندر جي ميلي تي عيراني ناواڻي ٻرادري جو مکيا پنهن
مراد جو پُر مهره شهباز تي چاڙهڻ لاءِ ٻا آدب سرڪس
آتش ٻازي ۽ دهل دماڻ وچ سرمٽي رکي ويندا هئا

نالو وٺي الک نرنجن جو

نمو شري گڻيش ٿا ڪريان.

ـم درشن - گياني سائين تيرٿداس

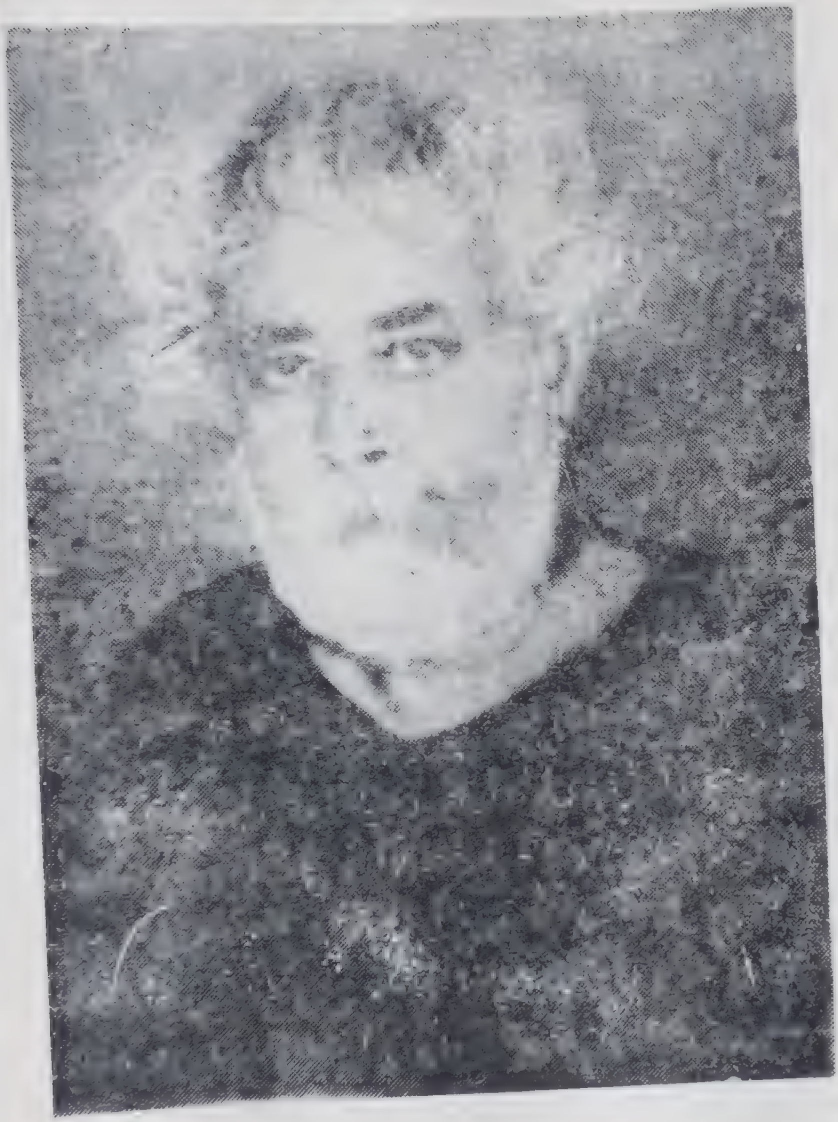
اوتارو اديمن

نارائڻ قلندري

شهباز قلندر

دادا صوفي موالچند

سرڳواسي صوفي مولچند جن پڻ اها رسم ادائي فرمائيندا آيا.
هن برادريءَ ۾ هن کان اڳ سائين ليرنداس ميراڻي صوفي تي گذريا هئا ۽ تنهن کان اڳ صوفي دلپت نانواڻي واه جي نرملا مورتي هئا. صوفي دلپت جن هميشه ڪنڌ هيٺ ڪري هلندا هئا. ڀيرڻ تي سوب ڏنو هئائون ۽ شهباز قلندر جو پڻ سيوهڻ شريف آهي تنهن ۾ اوچي ڳاٽ ڪئي هلان.

ملاقات

طالب ڪيو ديدار هو
مهر درگاه دراز جو
سُٺيو عشق جي اوتار جو
حق غنئي ساز هو!

'حق غنئي ساز!' ڪا پڪار نہ آهي، پر، مهراڻا سچ! غيب آهي. تہ بہ پڌري پَٽ آهي. حق جو آهي! ڪهڙي هر جڳهہ موجود آهي. ”حق موجود. سدا موجود.“ هيءُ هڪ لکيو ڪلام آهي. درازن جي سائين سچل جي رنگين چتر لاءِ لکيل پڙهيو اٿم. سا سهڻي تصوير، بئرسٽر گيانيءَ جي سپتر جيوترام جي مڪان، سيتان، بمبئي ۾ عاليشان شيشي جي ڪٻٽ ۾ رکيل ڏٺم. پنهنجي بئرسٽر صاحب، نماڻي صورت، گوڏا موڙي، با ادب وهيا آهن. جوس ٻري پيئي.

'عشق جو اوتار!' هن ٻڌ جي هار ڪير هڻي! بيدل صوفيءَ هيءُ ڪلام سائين سچل سرمست جي شان ۾ جهڪي درگاه دراز لئي سجدو ڪري پيو آهي. سائين

چاهه ۽ لنبڪ

(١) نه آهي عزازيل خاص نه سمجهو،
جو آهي ڪيس ٻهرو لطيفيءَ ڀتائيو.

(٢) هوُ عاشق ۽ باقي عالم سارو سَٽ اَڙانو.
سکهي ڪير لنهن برميچي! مون قلندري چوانو.
نه پر فرق، سالڪ رکن جو، انهن ڳالهه سمجهانو.

(٣) نه سمجهان، نه ڄاڻان ۽ ڳهيلو جو آهيان.
ملي جو نه آهي، اَجان وانت مون ڪي،
هلڻ ڳامڻ اوچي، نه حقدار آهيان.

هن پستڪ ۾ جا ڳيان وارتا قلم بند ڪئي وئي آهي سا انهن نُڪتن جي آڌار. پهرو آڌار آهي سڌن پرشنن ؛ ڪتب جي ڀالين جي مک مبارڪ مان ڪنو ڪيل احوال. اهڙيءَ اوس سائينءَ جي دل جو راز، پنهنجيءَ ٻڌيءَ ٻل پروڙي، پاڙڪن جي لاءِ پيش ڪيل آهي.

مراد هيءَ آهي ته، جيڪڏهن پاٺڪ هن پستڪ پڙهندي، فلسفيءَ نقطي نظر کان اوٺائي پوٺائي محسوس ڪري ته عيار مون ڪٿيءَ مُهڙ ڪري ڏني، ءِ ته ڪِ منهنجي محبوب ڳيانيءَ کي.

سنڌي ٻول محمد فقير درگاه درازن جي قطار
هئا. سندن گدي نشين جسماني جوڙ ڪير به هڪ
سندن روحاني وارث سائين ايسرداس گياني هو.
گياني، گيانچنداڻيءَ جو ڇوٽو اسم آهي. هو و
مجهس راز سمايل آهي! گيان پرائڻ جي محڪم ا
دنيوي عدالت کي ترڪ ڏنائون ۽ روحاني عدالت
نهن جو پاٺ پڙهڻ لڳا. ورهاڱي بعد چنڊي ڪٺ
صوفياني سنڌ جي ناد هند ۽ ٿاري رکڻ جو شرف
کي باقاعدي حاصل ٿيو.

سائين گياني ڏهري پستڪ پڙهندا هئا. ان مان
شري ڪرشڻ پڇن مالا ۽ رسالو درويش بُلي شاه
سندن دل جي طاقي آهن. پنهنجي خيالات کي
من هڪ چٽ ڏکاڻي رکڻ لاءِ انهن پستڪن جي
پليان خالي پنا شامل ڪري، مختصر ۽ چيدا چيدا اُ
لکندا رهندا هئا. ڇا ته اپياس ڪيل اٿن! اهڙيءَ
۽ سلسلي وهي پنهنجي اندر جي امنگن جو نقشو
ان جو پڙهندڙ کي اهو صاف ظاهر محسوس ٿئي ٿو
سائين پنهنجو پاڻ کي سمجهائڻ جي من مراد، دل ج
پنيءَ لئي روحاني مشق پيائي رهيا آهن. سلسلو
اهڙي مڪمل طرحقي رتيل آهي جو جيڪڏهن ڪ
شائق چاهي ته اُن آڌار هڪ خاص عمدو هدايت
مضمون لکي سگهيتو.

"سچل سارو سچ ٿيو، منجهان ڪثرت ڪُل
اَلف مان آدم ٿيو، ڪري هنگامو هُل
جيڪي ڏسين ڏيهه ۾، سو اَنهيءَ منجهه انسان
نسورو نشان، سچلُ سڀ سرُ ۾."

يعني ڪثرت وحدت ڪُلّ اِهو سرُ اَنهيءَ. تو ڪيڏ
ار آهي. سراسر سراسر ڪوئي فرق ڪونهي. ۽ تنکون
ٻانهون سڀ انسان آهي. جمع مرڻ جي وچ ولي
سڀ پيا ٿا دم ڪڍُن. اها واءُ آهي جنهن زور سڀ
ميؤن ٿا. ڪل جيو جنتر سملت واهه مندل ٻاهون ٿا.
نهن ۾ ڪو سسار چوي، يا چوي ڪائنات، ته حقيقت
ي حساب ڪالي ڪمي پيشي ڪانه ٿي ٿئي.
سائين سچل جي ٻولي ۾ هن ڀيد اڀيد مٽائڻ جي
ڏس ۾ پختو قدم آهي. ستگر ۽ مرشد شبد اهڙي انداز
ڪم آندا آهن جن سندن ڪلام ۾ لعصوي ٻوء نه اچي.

"لانفي" جو ڪلمو مونکي مرشد ٻاڻ پڙهايو
"نابودي" جي لهي اندر ستگر سير ڪرايو."

لانفي ۽ نابودي، ساڳئي مطلب، حق جي طالب
جي حالت آهي.
نابودي حالت جسم ڪڏهن ٿو اچي؟
ٻاڻ ڪي ڪجهه نه سمجهڻ.
نه ۾ گمان ڪي وڃان وڃاڻ.

حق اَلحق

أنا الحق - عبدالحق. حق نہ رهيو حق. هيءُ اهڙو إسم ذات آهي جنهن جو اسم عام يا اِسم خاص ڪ صورت وٺي نظر نهال نٿو ڪري سگهي. حق معنيٰ ست. هن ڳالهہ ڪو جهيڙو ڪونهي. پر سنيهہ وادي يا حق نادي ڪائي نہ ڪائي صورت ڏيئي ڪري جهيڙو ضرور ڪن ٿا. سچل سائينءَ اهو جهيڙو نبيرائيندي سوال، نہ ٿيون ڪير آهين، جو جواب ڏيندي چيو هو:-

”جوئي آهيان سوئي آهيان
هندو مومن ناهيان.“

ڇا نہ سهائيندڙ جواب آهي! سائين سچل جي درگاهہ هن فيصلي جو يادگار آهي.

مان آدمي آهيان. جيسين دم اچي وڃي پيو تيسين آهيان. پوءِ جو پتو ڪنهن کي. اڄ الائي ڇا هوس. وري الائي ڇا ٿيندس، تنهن ڪل ڪنهن کي؟ تنهن ڇو نٿو نہ حال جي اَحوال پڪڙ رهه، ته هيءُ سڄو جو ڏسينٿو سو اَلهہ سمپورڻ سمپٽي سمجهہ.

وڃين ڪٿي ڪاڏي ٻه، نظر اچوني سگهڙ اهڙه.

پاڻڪ! ايمان رکي چئه ته جي سچل ٽالي هن مصرع جو پورو پيل نه هجي ها ته هيءَ وڏوادي سڀ ساميءَ جو سلوڪ مٽي ڪري اچارڻ ۾ هچڪ لڳي ها؟ سچل جا ڪلام جهڙا ساميءَ جا سلوڪ. پاڻ چاهي پاڻ، ٻهڙي مد نظر، سو ڪو ٺاهه ڇوڙ ته دروش سچل آهي يا سچانند.

ڀيهجي ڏين پاڻ کي هدايت ڪندي چوڻا:

"محمد حضور هادي جي، صاحب پاڻهون ٻڌي وهندين،
جتي جوانسي مرشد ڇوندڙان. ڪلمو ڪفري ڪهندان،
گهر ۽ گوبند صورت ساڳي، راه انهيءَ ۾ رهندان،
رنگ رانئي جي رنگ لئي، سچا! ٺاهه الهيءَ ۾ ٿيندان"

هن هدايت جي حساب ڏسجي ته ٻه ٻئي ساڳين ليرنداس جن، ڀيهجي مرشد، سائين سڀي جن جي پنهان گوڙا مڙئي وسنا آهن.

سائين سچل جي درگاه ۾ ڪفر ۽ اسلام ٻئي ساڳين ڏنگين حساب جوڙيل آهن. سچ جي سيکيا جو پرلوڪ هڪ حساب آهي. مسلمان لاءِ گرو ۽ گوبند ساڳي صورت سمجهڻ ڪفر آهي. گرو ته ٺيو آدمي. گوبند ٺيو خدا. آدمي ۽ الله شريڪ سمجهڻ ڪفر آهي. گرو جي برابر مسلمانن لاءِ حضرت محمد جن جو درجو آهي. اسلام ۾ حضرت محمد خدا جو پيارو ضرور آهي، پر خدا جو،

وچان! ڪٿهن وچان؟

أنا الحق ؛ عبدالحق جي پٺيان آيل وچان. مان حق آهيان، مان حق جو عبد، گولو آهيان. اها ٻن جي بولي آهي. سا پڌي وڃ. مان حق آهيان. ٽٽهن منتر جاپ جپ.

ٻه سڀ ٻه نه ٻُت آهي.

جي هان. ٻه ٻت خدا آهي، ۽ نه ڪ خدا جو ٻت. اوڏ ڙ ئي ڪون تا جيئون. گهومت آهيون. ٻرائي نه.

وڏي منزل آهي! ڪمر ٻار آثاري!

چهانئي مرشد.

ٽڏهن سائين سچل جن چونتا نه مان اهڙي ستگر تان وار وار صدقي وڃان.

”هيڏو ڏنئي همت وارو، سارو ٻار ڪٽائيو،
صدق سچل مان ستگر تان،
جنهن جانب جوش جڳايو.“

مرشد جي هدايت جو سلسلو قائم رکندي سچل سائين چونتا:

”جپ، صاحب جو جپ، تا گرلئي! گر مليئي،
ڦرانئي ڪسپ سان ڪلفت پيو ڪسپ،
راست لوڙي چسپ، سچل سائيڻو ستگرؤ.“

طرف ٻه ڪرئي فرق؟ ساڄي وچين تنا ڏائي“

ب، اُنهن ڇهين ۾ مان ڪون ٻه ٻوڇاري آهيان،

" سچل کي سدا سيڪي ۾ صنم
ڪو لهيس ٻيو ڪو ڪم، ٻئڙي پوڄا ٻيا "

سچل سائينءَ، ساري زندگي ڪيني کي فتسلام
ڪرڻ ۽ تعصب کي ترڪ ڪرڻ جي سکيا ڏيڻ ۾ ستاي
ڪٿي، جهڙي ساڪ سعدن گاديءَ نشين ٿيڻ درگاه دراز
ي پٽ پاري.

شمس الدين، يوسف ٿيڻ جو زميندار، سائين سچل
ي درگاه دراز تي فقيري وراڪ ۾، زندگيءَ جا سهج
سواد ترڪ ڪري، روحاني لطف ماڻڻ لاءِ پڪو
رڻ ڪري آچي رهيو هو. آزمائش مان پار پيو هو،
سائينءَ کي ڏاڍو پيارو هو. سائين جي وفات کانپوءِ
قيري جوس جڳائي رکڻ جو شرف هن کي حاصل
ليو. درگاه دراز جو شان اهڙي برقرار رکيائون. سهڻي
شڪل، لاهوڪي بدني بيهڪ، سائينءَ جي حياتيءَ ۾
ي کين يوسف چوندا هئا. گاديءَ سنڀالڻ کانپوءِ پهنجو
الو نانڪ رکيائون. چوندا هئا ته مان نانڪ ڏاڍو جن جو
اوتار آهيان. پنجاب وڃي سکن جي تيرٿ استانن جي
يا ترا ڪئي، ۽ سعدن وچ ويهي، صدق سان سکن سان گيان
گوشت کير ۽ لاپ پرايو.

نانڪ يوسف جي ديهانت لسباڳڻ بعد سندي سائين،
قبول محمد جن، گادي سنڀالي. واه جو نظارو هو سلو

برابر نه سمجهيو ويو آهي. انهيءَ حوالي اشارو ڪندي
مرشد ۽ مريد جي آپسي سٻنڌ جي سمجهاڻي ڏني ت
ته جي لوڪي مريديءَ مان ڪجهه پرائڻو آهي، ته مرشد
۾ پورو وساه رکي ۽ سچائي ۾ رهي. پوءِ پاڻ جو نه هو
لوڪي ڪلمو ڪفري پڙهائين ته اهو ذوق مان پڙهجي.

سچل سائين اعتراز الله لوڪن مان هو. برابر سچو هو
سنڌ جو دلارو سائين سچل سرمست. جو مرد هوندو
سو سچيندو. يعني جو تعصب کان آجو هوندو سو سچل
کي شرف ڏيندو ته واه جو ڪلام پڙهايو ته :-

"سچ ٿا مرد چون ڪنهن کي وٺي نه وٺي
ڪوڙيءَ دوستيءَ جو دم ڀٽي نه ڀٽي."

يعني ته سچل سواري جو قسم قاتل هو، ته سندس
دل پاڻيءَ مسلمان، پال ڪٽي ڪانوس منهن موڙي وڃن ۽
۽ چو ته ڪٽي کيس ڪافر چون، پر انهن تپ ٻ جي
هو سچ چوڻ کان باز نه ايندو. جيڪو سو ولٽون
ولٽون وت، نعرو بلند رکندو ايندو. ڪفر ۽ اسلام جي
فرق پاڙ پٽڻ سندس زندگيءَ جو سار ۽ آڌار هو.

ڪفر! بت پرستي، بت پوڄا مسلمان ليکي ڪفر آهي.
چاڪاڻ ته هندو ٺاڪر پوڄا ڪرڻو ۽ هندو جو ڙانئي
بت پوڄا ڪري ٿو، مسلمان کيس ڪافر چوندو. پر
تنهن ڳالهه، سچل پنهنجي دل پاسائين کي مات ڏيندي

نه وسرندڙ ورق

ورڻا ٻه ڪا وهل آهي.
لکي ٿي ليک، پڙهڻا ناهي.
وٺي ٿي لکڻ، مرضي سندس آهي.
گهڙ پڙهندي ڪهاڻ عجيب آهي.

سنڌوءَ ڪناري، هن پار، حيدرآباد شهر آهي. ڦليلي واهه، سنڌو نديءَ جي ڦاٽ، شهر جو ولڊر گاهه آهي. شاهوڪاري شهر آهي. سنڌورڪي واپارين جو مرڪز، ۽ ڪامورن جو ڪارخانو آهي. سرڪاري نوڪري پيشي وارن کي ڪامورو چوندا آهيون. يعني ٿلهي ليکي ۾ ورڪ، ڀائيبند ۽ عامل. هڪ کي پئسي جو ايمان، ٻئي کي ڪرسيءَ جو ڀاڻو.

پاڻي منگهمل ڏامـون مل گيانچندائي، ڀائيبند ورڪ ۾ هڪ ناميارو شاهوڪار سيٺ هو. اولادي هو. ڇهن جي قطار هيس. پاڻي پرنداس مربي ٻٽ هوس. ونجار هوس نه ڀائيبند جاليءَ ۾ آهڙو ڪو لاکيٽو لال پيدا ٿئي جو عامل جاليءَ سان برنچڻ ۾ي ڏوهت رکي.

هو. سائين سچل جي درگاهه تي جي هڪ طرف صاحب جي بانگ طالب کي سائين سگوري جي نمار پڙهندي هئي ته اُت اُٺي نماز گذار، ته ٻئي ط شوجهه جي مندر مان لاڏ ۽ وڄڻ هو ته گهنڊ و ستل هردي کي سجاڳ ڪر.

هن ٻڌي سائين ٽيرٿداس ٻنهي جهو ٻڌي اُڏ هئي، ۽ اُت ڏيان ۾ واهي مطلوب اُڀيان، صدق طلب پيش ڪندا هئا، ته طالب جو سفر سڦلو ٿئي.

سندن ٽرم پتني جي جهوري لڳي وئي ۽ سد سڌي جي ڏو پلانــد قبري ولـتي ڪئي، ته سند خاوند کي واپس گهر ورڻ جي اجازت عطا ڪن. سا ٻانڍ گرهستي هئا. گرٿيان ۾ گرهست ورلي جو سها ميل طالب جي پرک آهي. سائين اهائي سڪيا ڏيا کي ڏني جا گردڙي ٻائي گهر وريا.

۱ نومبر ۱۹۱۲ع ۾ وڏي وڪالت، بئرسٽريءَ جو
شرف نامو حاصل ڪيائون. وڌيڪ ٻه سال اُتي رهي
سنه ۱۹۱۴ع ۾ واپس وطن وريا. چوويهن سالن جي ڳڀرو
جوان بئرسٽر ليلي ڀائيمل جاليءَ کي ناز هو. گهر ۾ سندن
ٻچا هئي. سندن ٻُڍ پتا ڀائي منگهومل کي ڀيڻيجي
ٽِپڻ ساڪار ٿيڻ جا ڏينهن نزديڪ نظر آيا.

پر وقت جي رمز جا نياري آهي سا ڪل صرف
ڪال کي لڀي آهي. انسان اُن جي اشاري تي نچي ٿو.
بئرسٽر صاحب کي نڪا وڪالت ۾ دلچسپي هئي نه
وري ڪو سرڪاري نوڪري پيشي جو شوق. چئجي
ڪٿي نه ساڌو هيرانند جيان ڪين سماج شيوا وڌيڪ
پياري لڳندي هئي. حيدرآباد ميونسپل ڪاميٽيءَ جا
ميمبر ٿيا. سيٺ منگهومل خود ۴۵ سالن جي عمر ۾ سنه
۱۹۱۸ع ۾ فاني دنيا مان لاڏاڻو ڪري ويا. قدرت،
پنهنجيءَ شڪتيءَ جهٽڪ ناهيل ڦرڻ ڊاهي پٽ ڪري
ڇڏيا. بئرسٽر پُٽ جي شادي شادمانن جي خوشي نه ڪانه
نصيب ٿين. ۱۹۱۹ع ۾ شادي ديوان هاساڻل جهانگيمل
واسواڻيءَ جي سپتري سان ٿي. پهرين ٻار، ليلاٽي،
۱۹۲۱ع ۾ اُچي اَڱڻ وسايو.

سماج شيوا سان ساٿ ساٿ سائين ليرڪداس جو
لاڙو ڌرمي آلمڪ مشغولين ڏانهن پڻ هو. سچي دائو-
ديوتائن کي نمسڪار ڪندا هئا. پر بابا نانڪ   جن

مراد ٻي ڳالهہ هيس. مطلب اهو هوس تہ عام شڪ
آهي، جا هئڻ ضروري آهي. واپاري ذات، عام
تعليم پرائڻ جي وسيلي کي گهٽ ڌيان ڏيندي آه
پئسي ڪمائڻ سان ڪم. انهن طرز قابليت حاصل ڪ
لاءِ مڪتبي وديا هروڀرو ضروري نہ آهي. پر س
صاحب محسوس ڪيو تہ پائيدار ڪيترو بہ ڪٺي پئ
پنهنجو وارو ڇو نہ هجي، تہ بہ عاقل هنڪي برابريءَ
نظر سان ڪين نهار ڪري. ڪرسيءَ ۾ ويهي، گهڻي وڃ
۾ ڪو نرالو نشو آهي! انهن هن شخص طئہ ڪيو
پنهنجي پٽ کي ولايت پڙهڻ لاءِ موڪليندس. پهر
پٽ، ڀيرن وڏي. سو ڀائي ايرداس پنهنجي وار
ولايت، انگلستان، روانو ٿيو.

سائين تيرٿ داس منگهومل جو خاندان اصل سيٺ
واسومل بمبئيءَ واري جي نالي پنيان مشهور هو. واسو
سيٺ، سيوهڻ شريف جي وڏي پسگردائي ۾ ڳوٺ
آراضيءَ جو هو. پوءِ رستي سنڌ ۾ وڃ واپار بمبئي
سان هليو هو. ميرن جي راڄ ۾ ئي هيءُ سيٺ واسو
ناميارو ٿيو ۽ واپاري مٿيو ويندو هو. پاڻ منگهومل اڃ
پرم پرا قائم رکندو آيو ۽ ڌنڌو وڌائيندو رهيو.

سائين تيرٿ داس جو جنم سنہ ١٨٩٠ع جو آهي.
شروعاتي تعليم نئون وديالي حيدرآباد سنڌ ۾ پرائيو
سنہ ١٩٠٩ع ۾ وڪالت، پڙهڻ لاءِ انگلستان اُهيا

چاٻ ۾ گيهه جي ڏوڙي واري ڪار ڪري اچي ٻست پيو. گهڙو به ڀڳو. گيهه به وهي ڇٽو. مزوري به ٽالوٽ ٿئجي وئي. شادي شده ۽ ٻالڪن جو پيءُ نوڪري نه ڇڙهيو. انڌو فقيري پاڻي وٺو نه ميٺاواڪ هو نه مائٽن جا رزا ڊڪڙا لهي پون. ٻئي جي اروا ڪانه هئي. پر اميري واڙورنٽ لعهٻير فقيري راسڪ روپ، نه نظارو ذرا ڦڪو ٿئي لڳو. دل روئي پيئي. اڪ ۾ ڪٽڪو پيو ڇڏي. پروس ڪمهجو به نه هلي. مالا ڪان رهيو نه نيو، سا ٻڌهجي ٻست مولچند کي ساڻ ڪري لوڪ لڄا لاهي سچل جي ٽڙ لي ٻهٺي. پر جهن کي نشو ٻمهن نوراڻي جو ڇڙهيل سو ڪٿي ٿو باز اچي! آڻانون رسگ جڪو سو ڪلهو ۽ ٻڪڙلو.

چار ڀائر هئا. امرت داس، نوپٽداس، ڏلاهوام ۽ مولچند. ليرنڪ کي جا چڙهي سا ٿوپٽ کي وڪوڙي وئي. ديوان گهيمل سان گڏ دادا نوپٽداس ۽ سدن پٽيرلو، ڀائي نيمنداس پٽ ويا هئا.

ڀائي نيمنداس له اروقت موني آنو پر دادا نوپٽداس ڪجهه عرصي لاءِ امت رهيا. عرصو لوروئي رهيا پر گهونگهٽ جي پٽ کولڻ لاءِ عرصو ڪو سوال نه اهي. هٽ مهل جو سوال آهي، مهلت جو نه جي آيا سي اگهيا.

دادا نوپٽداس ڏور ۾ آسڻ لڳائڻ شروع ڪيو هو.

جي ٻڌڻ ڏانهن جيڪو سو سرس مائل هوندا ه
بابي نانڪ جو چتر به پنهنجي مبارڪ هٿن سان چ
هئائون. بس! نالي ۾ نه چتر هو پر حقيقت ۾ سـ
زندگيءَ ۾ گنڀير موڙ جو باعث بڻجي پيو. ڊ نر
گهڻيون عدالتي ڪالي ۾ هوندا هئا. ان سو چتر ڏنـ
ڏٺو ڇا! ٻير گرو ڪو وڃي کهٽ ۾ ويٺن. اڇانڪ سند
مڪ عان وائي نڪتي ته هيڊماسٽر صاحب هل نه لوڪـ
سا کيانت بابي نانڪ جو درشن درگاهه دراز لي ڪرايان
سچل سائينءَ جي درگاهه دراز هندو مسلمان کي پياري
هئي. جنهن وقت جي ڳالهه آهي تنهن وقت سائين
سخي قبول محمد جن گادي سنڀالي ڪري ويٺا هئا.
برابر آهي ته سائين سخيءَ جي مرهيڊ ۾ صورت بابا
نانڪ جون سڪون لاهي ٿي.

بس انهيءَ سنگ جو رنگ چڙهيو سو چڙهندو ئي
رهيو. سائين ليونداس جن آئان واپس نه وريا. ورن
ڪٿان! هو نه اڏجي ويا. سائينءَ سخيءَ جي نظر
نوازجي ويا. بس فقيري پائي ويهي رهيا. هٿن جا
گذري تنهن لاءِ ڪو عذر نه ڏٺي سگهيو آهي. ٿي،
چاڪرا نه ليٽي هئي. سا ٿي چڪي. تنهن نتيجي نه
هرڪو نه سوگ.

ٻڌو ٻيو اوار نراس! ڪارڙي بادل ڇايا ڇانئجي ويئي.
آس اميدن جو اوساري ڪنول رنگ محل ڇٽڪ اک

"پيارا! پوءِ پيارا پنهنجي سون ۾ ڪابه وصف نه آهي.
پنهنجن مددگارن ڏي نه ڏس. منهنجو ٿيل ڪرم
ڪئي ڪرم ڪبو. هي ڪرم ساز! ڏاڍو ٿو ڏسي
ڪرم ڪرڻ هن ديهه جا بند خلاص ٿين. بس ٻي ڪابه
رزق نه رهي آهي."

"پيارا پيارا! آلما نه آئي لوڪان ڏاڍ هئي نه هيٺر
هئي ؟ ؟ نه پوءِ هوندي. هيءَ گيان پورن آهي.
پر سرڪار ... رن جي پورن ۾ آهي پرپور! سون داس
کي قبول ڪريو. ملائي پاڻ ۾ هڪ ڪري ڇڏيو."

وقت پڄي آيو. ڇڪ ٿي. سائين سخي راه رباني
ولي پنهنجو ڪيست لطي لاهوت لڏيا. ٻئي صادق پيار
درازن وڃڻ لاءِ تيار ٿيا. آڌ ڏاڪڻ ۾ لهرت چيو
"ياد ڏوڙ! مان نه ڇوري ٿي پيس. سا ٻاهر پير ڪٿي
ڪڍي! بس پوءِ اندر ٿي رهيا. رات وڳڙي، ڪڏهن
ڪڏهن ڪن جزوي پرانوان مترن سان هوا خوريءَ لاءِ
نڪرندا هئا. نه ته نه پنهنجيءَ ذات ۾ روحاني درٻور
دربار لڳائي پنهنجو پاڻ رجهائيندا هئا. ٻئي پاڻ ٻچاهائون.

واه ڙي واه وقت بادشاه! لڪ هنجي ته خوب ڏٺي
سون! هڙبستريءَ مان بابو بيراڳي! هيءَ واقع قريب
سنه ١٩٢٥ع ڌاري ٿي گذريو. يعني سائين ليرت داس
٣٦ سالن جا هئا. ڏهه سال کن انهيءَ طلب طالب جي
حالت ۾ رهيا. "لن گرهستي، من بيراڳي" پيارا
ٻئي اُڪلائي پتلائي پڪر ڪيائون.

ڀائي نيڀنداس، جن ۾ ڪارخانو سنڀاليندا هئا. د
نوپٽداس ڪجهه وقت لاءِ آلي ويا جتان سائين سنڌ
جي سنڌر ۾ ٻاهر ۾ ڀلي تصوير تيار ڪرائي ڪٽي آيا هئ
سا تصوير پنهنجي ڪمري جو سينگار بڻائي رک
هئائون. جڏهن وقت پادشاهه جي زور زبر سائ
ليروت داس جن واپس گهر وريا ته واه جي ڳڱل جو ز
جو روحاني اُپاس ۽ آسڻ لڳندو هو. اڄ اُها تصو
۽ ڀائي جيونرام جي مندر مثل مڪان ۾ شردا ڀُرو
پوڄي نئي وڃي.

دادا نوپٽداس جي وڇار ڌارا جا ٻه مکيه الگ
آهن، "آپگهات" ۽ "پرارٿنا مضمون". آپگهات
مضمون ته سڀني مهاتمائن جي سُر "هردم رکو ياد و
مرنيدا" جي رمز آهي. چوندا هئا.

"پنهنجي سرير جو پنهنجي هٿن سان اَنت آڻڻ کي
آپگهات جي گهڻ نه چئي سگهبو. البت پرماتما آهي
جيمڻ مرڻ خيال آهي. ليڪن سرير جي موهه ۾ اَچي
ڪري حرص هوس جي سرانجاميءَ ۾ وقت خراب
ڪرڻ آپگهات ڪرڻ جي برابر آهي. هن لحاظ انسان
پنهنجي هستي سراسر هر ڪنهن ۽ هر گهڙيءَ پيو ٿو ڪري.
انسان ساوڌان رهڻ گهرجي"

پرارٿنا جو مضمون چئي چوريءَ جي دل سوز آواز،
آزي نيزاريءَ جي ڀاونا سان، ڪر آهي. عرض ڪن ٿا.

رڻ، هن ميان يوسف جو نمس نظم ٿي ويو. نام جپڻ
دن خوراڪ هئي. ٻيهي نمازي، سائين ٽيرٿداس جو
واس درويشن جو اوتارو ٿي پيو. ٻُرپسترو هئي،
ڪٿي نه غائب. ٻي جا نظر پيئي اُڇي سا ڇا
ي پڙهي :-

يوسف يار آهي لا! لاهوتي
سونهن جو سردار سو، يار لاهوتي
لالي ستتام زليخا جو آهي يار ياڪي
لاٻعدار ونسا! ڇا ياد ڪرڻو باقي.

اوتارو آهي! ڇا نه مذهبن پستڪن جو ڀنڊار آهي!
يد عبدالڪريم بلڙيءِ واري کان وٺي هاڻوڪي شاعرن
ٻيڪراج عزيز سرڳواسيءَ تائين اُتياس آءِ پستڪ ميسر
هن. گرونانڪ ديوجن جي واڻي، ۽ درويش ٻلي
شاه جي ڪلام جو رسالو موجود آهي. ڇدا ڪاشي
سائين هيمراج جن جي ڪتا وارتا جا پستڪ به رکيل
هن. فريد بابا، ڪبير، نامديو، چرڻداس،
سڪديو ۽ ٻين ڀارتي ڀڳتن جا سلوڪ ۽ ڪوتائون به
ڙهي آنند وٺڻ لاءِ ملن ٿيون.

هڪ خاص ڳالهه جنهن مان اندازو لڳائي سگهجيٿو ته
سائين ٽيرٿداس جي اُتياس جو دائرو ڪيڏو نه وسيع
هو، سا آهي اُتي شاعرن جا بيت جيڪا ناڻا، عام جي نه
ڇا ڪانهي، پر ساهتڪارن مان به ڪن ٿي پڙدا هوندا ۽ سي

پاڻ پوڄاري

روزا ۽ نمازون، اي پڙ چڱو ڪم

...ـاهه.

بئرسٽر ليرتداس مکڻمل جون عجيب ۽ غريب... عڪسي تصويرون سڀون ڏنيون آهن. ڀلا! ڇا ٿـ... صاحبزادو ٿو لڳي. ڪمف لنڪوٽ، سر مٿي ٽوپلو، چوڪيٽي ڏاڏيءَ اي سوار، بوستان شهر حيدرآباد، سنڌ... جو پيٽرس، اهو ٿئي پار رنگيلو هرا خوريءَ لاءِ پيو... وڃي. دلبر پيو لڳي، دلبرا وري ڪٿي ڏٺيس نـ... ڏاسي ڳنڍ جوڙ اُل پٽو پاڻي ميونسپل مشرن جي... قطار ۾ سڀ جو اڪ بطيرو ونو آهي. وارن ۾ ڳنڀي... ۽ اکين ۾ شورو. بالم! انين پيو مشڪي جڻ ڪو آرسيءَ اڳيان بيٺي، پڇندي ۽ سونهن کي پاڻ مستان، ڪيڙن ۾ ٿي نه ماپندو هجي، جيڪس، يوسف ميان زليخان وارو ڪٿي ڇٽيس.

پر هن جي پرماتما جو نالو زليخان نه هو. ساڪيس ۽ خبر ڪانه هئي. انسان سان لاڳاپو ... . نام جو جاپ

سائين ليرتداس جن گرنٿ جو ٻاٽ ٻڪو ڪيو هو سي
ڳڙ هيٺ ذڪر ڪجنٿا:

١. چاه چڙ - ستگر سرن وت - پنهنجو سروپ سڃاڻ.
٢. وساه - صبر - نياز.
٣. نرونرتا - ڪشادتا - فڪر کان فاقا.
٤. جيو ودڀا - آتم ودڀا - برهم ودڀا.
٥. ڀڳت سماڌ - يوگ سماڌ - گيان سماڌ.

ٻهج ڏاڪي ڏاڪڙ. ڏاڪي ني چوڻڪ ٻهج وڪار نموڙلي سسار. وڪار وس ۾ ڪري ٻ نموڙليءَ جو چمتڪار وڏاءُ، ڏان جو جيڏاڻين ڪرڻ اڳطر لهڏالهن هڪ رنگ هڪ مت اَ ٻ اَيِ اَ ٻ اَنيوءِ ڪرڻ.

آهن، خير محمد، صالح شاهه، نصير شاهه، اميد علي ش
بهاول شاهه، نبي خان، بچل شاهه، وڙل، شاهه محـ
مرسل شاهه وغيره. اُپاس گهرو ٿيندو هون. جيڪ
دل کي ڇهي ويندو هون سو ٻڌي ٻي لکندا هئا.
ٻيا وري خاص ٻن پستڪن سان شامل ڪري ڇڏ
هنائون جي پستڪ هئا، شري جيه ڪرشن ٻڌين ما
هرسالو ٻلي شاهه جو.

اهي ٻيا سائين جي دل جي اُمنگ ۽ اُچل جـ
فهرست آهن. روحاني راهه لي ثابت قدم رهڻ
ڪيل اُپاس جو ڪافي ثبوت ڏين ٿا. جيون مڪتـ
ڇا ٿيندي آهي، ۽ جيون مڪت ڪير آهي؟ اِ
سندن ڪوج جي وشيه هئي ۽ سو پد حاصل ڪر
سندن لڳن هوندو هو. مدنظر اُپاس، پاڻ جو
هن رات سوالو ٿيندو.

١. من اُچاه
٢. ونساه
٣. ڪرڻي مهما
٤. ڀيد اُڀيد
٥. سماڌ مهما

” اِلهي گرڻ هون! سو سمت* هي ۽ هڪ ٻين آهي..
سمت اُڪيچار گڻن جي کاڻ آهي. هن ٻاب جي حساب

"ٻاڻ ٻچي ٻڪ ڪر سنگهور ڪان
"روپ اصل لون ڇا هين."
جواب ۾: "ڇٽي جيه ڪرشڻ چوڻ مٽي موڳا!
"سڄڻ سان جي راهن،
"ٻاڻ ذٽي لون سڪل جڳ جو
"ٻوء وڃي ڇو داهين.

يعني تن ڏاڪن جوڙيل ڏاڪڻ آهي.

١. چاه چڙهڻ
٢. سنگر سرن وڻ
٣. ٻمهجو سرُوپ سڃاڻڻ.

جي طالب اهي ٽي ڏاڪا نه چڙهي سگهن، ته چوڻ ۾ اچي ٿو ته لي چڙهڻو پوندس. سادو سوُدو پڄڻ آهي اڻ ٻڌڻ جي ياد ڪري:-

چورا سيء لي چڙهڻو لڳي،
ڙي من! دلا مت پرٽا لڳي،
ذاڻو ڙي من! ٻچتا اٿو لڳي.

ٻهڪري ڪروُء جي سرن اهڙي ماڻا ٻوء لسا ڳي،
هاڻ ڪجهه ڪري وٺ، ته نه پوء ٻهده پولتي، اسو
نه ايهده هٿ.

ڀاڱو ڇهون

من آچار

”ٻه ڏسي جو ٻليو آهين!“ ڪري رامچند دادوي،
جو هيءَ نسخو روحاني کوج ۾ مشغول طالب لاءِ، مثل
اَبدي سبق آهي. شري جڳ گرو ڪرشن ڀڳين مالا ۾ ١٠٨
ڀڳين آهن، سا تنهن جي صرف ٻن ٻچڙن لئي نئي خاص
نشان ڪيا آهن. ٻچن ٤٩ ۽ ٥٠ حالي حوالي ۾ هيٺيون
مصراعون مطلب وارؤن آهن:

”من چاڪي لو ڏون چاهين؟
”لن ماس هڏ آهين.“ - ٤٩ -
”چئي جيه ڪرشن سڀ من منهنجا
”چاه ڇڏين ته ته لهين“ - ٥٠ -

سکيا آهي، ته سرير جو موه ڇڏ سرير جو موه ڏاڍهن ليا ڳي
سگهندا، جڏهن ’چاه‘ ڇڏيندا. حرص هوس، جا من
حواس جي اَلڪ مغرلي آهي، ڪان جڏهن ڇوٽڪارو پائيندا،
لڏهن وهي جيڪو سو سرير اَندر سوڪم سرير جي
حضوري جو اَحساس ڪندا. يعني ’روح اَصل‘
جي ڄاڻ پوندي. ٻر امهن لاءِ :-

ند جي پلاڻي هوندي. اڳا اهين فقير چوندا آهن.
ڪاڻي مڙهاڻي هو." جو نه مذهب جا مهارڪ هٿ
جهڙي وقت وڏاڪ نصيب ٿيندا.

سائين ٽيڙداس سوري آنند صاحب گرمکيءَ ۾
هندا هئا. پهرين پرت لئي سڀني هٿ اکيل هي
ڪ آهي:-

"ٻرني ڪڏي نه هوءِ، جن ڪي آرداس"

ڪل صحيح. پر "ٻڌڻ ڪم اروچن جو". سڀني نه
!وو! گهڻا ئي ڪي ڪري، پر پهل نه جڏهن ٻڌي.
يائين ڏاڍج ڏر. واساه ڄي ٻاڃهه ڏاڍج. طالب ۾ صبر
ڪتي هڻڻ ڏهرجي. عمر جي ڪمان مان چٽل لير آوس
ڻان چٽيندو. "اڪ ڏهوي ڏس ٻاوي، ٻيج ڪامروٽا
ڪونه ڪاوي" سلوڪ ياد هڻڻ گهرجي. الهيءَ ڏس
لبو نه آرداس ونرت نه وهندي. 'ٻيج ڪا مروٽا،
اد آهي، طالب جو روحاني راه لئي هلندي هلندي
ڙي گهاٽ گهڻڻا جت وشواس شڪتي ٽٽڻ لئي آهي.
سٽي ته هلي هلي ٿڪي هڻي نه جهو هٿائين نه صبر؟
ڪر ڪي مان ڪاڏي ڪندس. اسڏهن شاهه صاحب
ڍو هوس نه اهو ڪم ڪڇن. "آسرو مَ لاهيج"
هو مٿر آهي وشواس پڪي ڪرڻ جو، جنهن حوالي
ڪري لولارام عاجز چرنٽا "وڄڻي اڪ وسه جو"
معني قدم پورو نه ڪرڻو آهي. اڳتي وڌيو لڏهڪي

باب ٻيو

ويساهه

ڪهڙو وڏو آهي ويساهه؟

چيائين: ويساهه.

ڪيئن ڪٿان پيدا؟

چيائين طعام ڪيترو به لذيذ ڇو نه هجي، پر جي کائيندڙ جو هاضمو ڪمزور آهي، ته کاڌو زهر ٿي لڳندو. خوراڪ نه، روحاني عمارت جي اوساري پڪي ڪجي، تنهن لاءِ ويساهه گهرجي؛ جنهن جو ڪم ڪندو آهي. طالب ۾ هي ڳالهه ضروري آهي، نه ته جنهن کاڌي ۾ اوڻ، پر جنهن ڪچي پڪي کاڌي فرق. بي انتها سدس هر هنن ولوث ويندو. هڪ فقير جي ڳالهه ڪندا آهن ته اُنهيءَ ۾ آرامي هو ته بدن تي چمڙو محسوس ڪيائين. اَک کوليائين؛ وري ڪٽڻي ٻيهر ڪيائين. ڇا ڏٺائين ته سدس مرشد ڪاري ڪميو ڪيس کهڻ لاءِ ليار بيٺو آهي. سوچيائين؟ ته سوچڻ جو سوال ئي نٿي اٿيو. نڪسٽ تي سڀهي ڪيو، ۽ اُنهن چٽڪ اگهور نسلب ۾ هو. مرشد ماري! ضرور لنهم

ڀاڱو ٽيون

ڪرڙي مهما

وهنوار ڪرڻي. آهي پڙهيو اٿئون. ٻر من سان
ٻڌايو ٻه اَٿئون ٻيا به. هن نسبت سائين ٽهلداس
ي ۾ چاڙهيو آهي:

من سي وهي لروئڙيا - مک سان مٺا ٻول
لن سوُن رکيا جهڙوڪي - چر ٽهلداس ڪهي ڪول”

ي لن، من ۾ مک جي مهل مطلب جي ڀاڱ جو
ڀياس ڪيو اٿن. ڪرم ڪر. شرطاءِ نه - سوچي سولو.
لوونونا ڳڻ حاصل ڪرڻ ۾ اُتي ٻروي ڪرڻ ڏاڍو
ڏکو آهي. شاهه صاحب جي سکيا آهي ته ”آڳ اَڳرائي
سو ڪري خطا سو کائي.“ ٽڙي سيڙي ڪي ڏسڻ
ارو آهي. ليکو چوکو اُنهيءَ کي رکيو آهي. قاضي
ب جي من ۾ وسندو آهي. جڏهن سائين بيوس جو ڀڻ
ورڻ آهي ته ”آڳو سڀ جي اندر آهي.“ انهيءَ ڪري
سون چپ ڪري وسندو مزو ڏس. اَڳلي جو وڏ ڪ
ٺهين ڪيس ڪالي ماريندو. ٽون ٻدلي ونڻ جي ڀاونا
سمرڪ..

اڳتي لئي وڌڻ ڏي. هتڻ ڪر ڪالشرن. س
امرتداس چوندا ته سڪمت والي طالب جو م
سان ٻهڄاڻي جو رستو ڳنڍڻ گهرجي. ٻلڪل
جي رستو اختيار ڪري. ڏوراهو ڏنيس. "هرِ
اُستوار" جي سري هيف يڄن مالا ۽ حالي پڻ
سندن هٿ لکيل هي گيت آهي :-

"هري هر هري، هر هري هر هري
هري ٻيو ڪهون اُنتي ڌار ڪري
ليرا نام هي دکه هرڻ ڌيا ناٿ"

مان ڀٽ. لون ڀٽڪاون. "أيا ٻرد ڀڄاڻ" مجه
ڪچوُ نه هو. انهن ڏوراهو ڏٺي لٽائي سان ڪرڻ
ڪي ڏوري سولي نه ڏس. انهن سائين ليرڏ
ٻهو ۽ هڪ گيت لکيو آهي :-

"دادو دعوي دوُر ڪر. ان دعوي ڏن ڪٿ
ڪيتي سوُدا ڪر گئي، اس ٻار ڪي هٿ"

لعدي حجت ناهي هاج. هيءُ ڊر نياز جو آهي. ه
ٻيا ٽي ڏاڪا.

١. وساهه
٢. صبر
٣. نياز

لو ڏاڍهن فقير معذور نسي واساڻي. لنهنڪري فڪر ؟
فقير بٽي گڏ لٽا ٽڪي سگهن. فقير ڪي اهڙي رهٽي
سو يپا نه ٽي ڏاٽي. لوڪل جو ٽرهو فقير جي جهوٽي
جي مهما آهي.

نه ڪرٽي مهما جا هيٺ ٽي لٽو آهن:-

١. لروٽولا.
٢. سرو ڪلياڻ پاولا.
٣. وڪر ڪمان فاقو ڪيڻ.

ڪري مها جي حوالي ۾ فقير جي گڻن جو
ڪندي هي ڪيت چاڻايو اٿن :

"فڪر فڪر سڀڪو ڪري، فڪر سڀ ڪا پير
فڪر ڪا فاقا ڪري، لساڪا اسام فقير."

وڏي راز ڀري ٻولي آهي. فاقا ڪيا ن ٿو. و
ٻر رکين ٿو. ٻر فڪر لڳو پيو آهڻي عبد جي ذ
جو. اهي ٻئي لون فقير آهين. فقير ڪسي سدا
عبد آهي. جو جو هن ڪي فڪر ڪونهي. فه
ڪان فاقو اٿس. لون ورت رکيندو. ڪاڏو ڪولهه
ڪائين. ٻر عبد جي آسري فاقو ٿو ڪيلس. ا
ٻنهي فڪر جو ترجمو آهي. ٻنهي مڪتيءَ
صد آهي. عبد جي فڪر پرمال فاقو مڪتيءَ
سادن نئو ٿي ڏکهي. ٻر فقير جي زندگي ٻي فڪر
جو بيان آهي. اسهڪري هو مڪس آهي؛ فا
رکي ٻنا نه رکي ڪوئي فرق ڪونه ٿو ٻوي. ه
حالت جو ذڪر ڪندي سائين اسرتداس هي
سلوڪ چاڻايو آهي :-

"مڪتي ناڪو هوت هي، جاڪو هوت ٻنهي"

اهڙي سساري جيو جو ٻنهي ۾ آهي سو مڪت ٿيو
جي سوچي. ٻر فقير جيئري ئي مڪت آهي. جو جه
هن کي فڪر ڪونهي. فڪر فقير لاءِ گهيرو چڙائي آهي
فڪر جي حالت ولساه جي ڪميءَ جي نشاني آهي..

هن راز جي سمجهاڻيءَ، سائين ليرالداس هڪ هيءُ
سلوڪ ڄاڻايو آهي.

”آتم برهم اُهيد پهچانو - برهم آتم ۾ سڀ سمائو.
ونو سڀ ڇڏ آنند رُوپ لائتي اُلهتي آنند سروپ“
آتم کي حد آهي. آدمي آتم آهي. برهم لاحد آهي.
فقير حد لاحد کان ٻاهر آهي. فقير برهم جي برابر آهي.
ٻر آدمي نه اُهو ٻيو آهي. ”آدمي سي فقير هوئي هئي.“
ڏهن ڇيو آلن نه آدمي بمظهر آهي. يعني آتم ۽ برهم ٻئي
اُهيد آهن. يعني ٻنهي جي وچ ۾ ڪا وڇوٽي سراسر ۽
سُوڪم سراسر. جيڪڏهن سوکم سراسر اُهيد آهي ته
سراسر ۾ نه اُهيد سمجهڻ ڌرمي جو اعتو بيد ڇپايو ٿو
سماز ۽ قرلي. مرٽي وسٽو. اُهو ڪهاڻي! فاليءَ ۽ بقا.

آلمڪ وڪاس سيڌي ڦيرڦري، تصوف ڇهڻ
ما ويدانت، هن راز جوني بيان آهي، نه فاني ۽ بقا
ڪوني بيد نه آهي. جي مهان آهن، جي اُلهوي آتم
سڃاڻيا آهن، سي سڀ ايڪ سمان ڪتا ڪٿهن ٿا.
سالڪ، هر ولي انهيءَ راز لکيڻ جماليو لاءِ، لهن شمل
آهن، ته انسان خدا جو اُجهه آهي، ۽ خدا انسان جو.
جي خدا سڃاڻڻ اُڻي، ته انسان پهچاڻ. هيءُ هن کان
اَلڳ نه آهي ۽ هو هن کان. يعني آتم برهم ايڪو ڄاڻ. بيد
سمو آهي. اِهو سمو ميت نه بوءِ لون ٻاپ ناچ جي من
ورليءَ کان آجو رهندا آن. لون مڪت آهن جي انسان

باب چوٿون

پيڙ آپيڙ

فقير جو درجو جهڙو ئي اعليٰ آهي، اوڏو ئي اوکو
ڏکيو ڪان فاقا ڪڍڻ سا فقير جي سڃاڻ آهي. پر ف
جو دائرو ڏاڍو وسيع آهي. سائين ٽيڪمداس ه
سلوڪ چاڙهيو آهي جو هن حوالي ۾ معنيٰ رکي ٿو.

"آهر ڏيو اهڪو مانو، ترو ڪار ڪو تمت سڃانو.
پن پاپ ڪا سدا بيٺو، اڪره اڇل آپڪو پڇانو"

"پن پاپ ڪا سدا ميٺو!" ترجمو ڪيل سولو آهي.
هو پاپ پن جو سدو ميٺو هڪ نرالو سُر آهي.
آهي ته پاپ پُڃ کي پيڙ ڪرنهي. پر مونکي ائين لڳي
بعدي پاپ جي سزا، لسا پڃ جو ثواب فقير لاءِ ڪاني
معمولي اثر رکي. جي فرق رکيائين ته فکر پيدا ٿيندو
فکر پيدائن جو باعث ۽ مڪتيءَ جو ضد. ته پوءِ فقير ن
آهي. سائين سچل چيو آهي ته فقير حد لاحد کان پري
آهي. جو حد لاحد نهي پار پيو تنهن لاءِ پيڙ آپيڙ جي
ڏوشتي ڇڪ ڏفن ٿي.

ڀيائين اها ٻه مڃيا ڄاڻ. شاهه عبداللطيف جو سمجهڻ ڪي،
ه اي نيڏي! آهي ٿ هڪ ٻر ڪي ٻه مڃي هلن ٿا. لو
ري ٿي ڏسڻ ڪٿان سگهين. هي اکرن جي الجهڻ
ي. جنهن لاءِ سائين ٽيرٿداس سلوڪ چاٿاڙو آهي :-
”نام ٻيڊ لي ٻيڊ ٻر ڪاشي، ارٿ وچار ٻيڊ ٻناسي.“

سائين ٽيرٿداس، پنهنجي زندگيءَ جو سڄو، انهيءَ ارٿ وچار ۾ ڏنا هئا. ڪيڏانهن ٽيڏانهن جي ورائيءَ جو وناس ٿيڻ، ٿ جيڏو سڀ ۽ آلم اڀياسي دلو جي سمائنا جو احساس ٿئي. آتما ۽ پرماتما ساڳي سُر مڌر آواز آهي. سڏ ۽ پڙاڏو. شاهه صاحب جو فرمان آهي. ٻي ر نظر کان غائب آهن. ليڪن ٻئي نظر جي دائري اندر آٿي لاءِ هيءَ، جيڏو سڀار ٺهيو آهي. ٻئي، سڀار وصال سنج پلنگ تي وچالـ چادر موافق آهي. هيءَ حرفن جي حرڪت آهي. حقيقت ۾ آلم ۽ برهم ۽ جيءُ، ايڏو ٻڌ، آڪاس سمان آهن. ٻئي هڪ ئي، ٻنا ٿوئي ٽنگي، هڪ رنگ، اڀي چادر آهي. هن راز جي ڄاڻ مڪتي گيان آهي. ۽ جو هن برهم گيان جي آڌار پنهنجو وهنوار سنوار ٿو، سو جيون مڪت آهي.

هن حساب، ٿن ڏاڪن جو نالو رکيو ويو :-

١. جيوَ وديا
٢. آلم وديا
٣. برهم وديا

اِئين سمجهي ته مان ڪريانٿو ته پوءِ ڪرم ۽ ڪڪر
ٻنهي جي حساب ڪيس ڦاسڻو پوندو. پر جي سمجهند
هرڪا ڪرتا هوءُ پاڻ آهي، نه پوءِ ڀڳتا، ڀوڳتا به هوءُ
آهي. اَهڙيءَ منورتيءَ وارو جيئون مڪت آهي. نه
ناسي، ذات اَبناسي. هن ڀاونا ڀريل سلوڪ نامديو ڀڳ
جو، سائين جن ڄاڻايو آهي.

”نام نامي ۾ ڀيد نه ڪوئي.
جوئي نام، نامي هي سوئي.

ڀيد اڀيد جي ورتي ٻئجي وچڻ طريقت آهي. سات
آهي. ڇاجي لاءِ؟ حقيقت جي ڄاڻ حاصل ڪرڻ لاءِ
جو هن پد رسيو، سو سچان پرش سڏيو. تصوف داڻ
هن حالت کي معرفت چوندا، ۽ ويدوادي، برهم ونا
هڪ اناالحق جو نعرو هڻندو آ، پيو اَهم برهم اَسمي
جو ناد وڄائي ٿو. سياڻن، سرب آنند آهي.

اَهڙي ڪامل شخص جي ڪلپنا ڪندي، سائين
ليرتداس هيءُ سلوڪ به ڄاڻايو آهي.

”آلم برهم جيئن اڪو مانو. ليهو پد آڪاس سمانو.“

ليمو پسد! ڇا معني؟ سرلو ۾ سوکم سرلو. سو لـ
ٻڌو اَٿئون. انهيءَ دوبيمانيءَ درشٽيءَ کي لسه دفدائيڻو
آهي. پر پيو به ڪجهه ٻڌڻ لاءِ ملي ٿو. ۽ سو آهي
”مڙهيءَ مڌ، مڙهي، لڌهن ۾ مڙهي مڌب جي.“

ڀڄڻي ڪرڻ وهين، ۽ من مست الاڻي ڪٿي لهر
سي ۽ اُهو ڀڄڻي وري ڇاجي ٿي. من چلائيمان:
ڀهڪي قابوءِ ۾ رکڻ جو علم پراڻ ۽ اُنجو فائدو وڌ.

لوڪ سماڌ سبق ڏيو. لوڪ سماڌ جو واسطو
پراڻايام سان آهي. جڏهن اندرئون ڦس ۾ رکڻ سکيو
ونديون تڏهن پراڻايام جي ڪثرت ڪري سگهندين.
ڻون ڏيان لڳائڻ لاءِ پراڻ چڙهڻ جي فن ۾ قابل
ڻڻ بلڪل ضروري آهي. ۽ هيءَ ڪثرت هٺ-يوگ
آهي. لٺهڪري يوڳو ڀڪو اُنهاس هٺڻ گهر جي.
سلوڪ آهي.

> "آس پراڻايام ڪر، هڻون ٻهت کهي ليهه
> ڪت چڪر ڪوُ ڇيد ڪر، ڏيان شيهه من ديهه
> آپا وسري ڏيان ۾، رهي سرت لهه لاد.
> لين هو ڪرنا رهے، لاڳي يوگ سماڌ."

ڏيان ۾ رهڻ بعدي سڀ سرت ڪان لوڙهه. لاڙيءَ جي
چال جي ٻه سرت ۽ رهي ته ساهه ڪهڙي ٿيو لوٽا ٿ. سرلسر
جي چاڙ بلڪل ٻلجهي وڃي. جي وڃون ڏنگي وڃي،
ته ڪل ٿ هوي نار ڪي. شاهه عبداللطيف سماڌيءَ ۾ هو
ته واري لٺي وٺس. ته نار ڪي سماءُ ڪرڻ ٿيو! هوُ
پنهنجيءَ مستيءَ ۾ رهيو لاڻ جو تن ڏٺهن ڪاٻيوهه ٻمن
آڇي ڳولهي لڌس. هيءَ آهي سماڌي.

باب پنجون

سماڌ موما

عليل معنيٰ بيمار. روحاني عليل. سرڪو عليل
سرير جي بيماريءَ لاءِ لازمي هوا کائڻ لازمي آهي،
روحاني عليل، يعني جو روحاني عشق جو مرض آه
لهن لاءِ سماڌ ۾ رهڻ لازمي آهي. سماڌ ۾ هڪ و
آهي. سائين لير اداس هن وگيان جي کوج ۾
رهيا آهن. هڪ سلوڪ ڄاڻايو آئن ته :-

"گيان رهت، گيانا رهت گيئه آر جان
لگي ڪمهي ڇوڻي نهين، اهه سماڌ وگيان."

سماڌ ڪٿرت ٽن قسمن جي ڄاڻائي آئن - پهريون
لوگ ۽ گيان سماڌ - هدن ٽن جو اپياس سماڌ وگيان جو
دائرو آهي، ۽ طالب لاءِ ضروري علم ۽ اُن موجب
عمل ڪرڻ جي اُلي آو شڪتا.

پهريون سماڌ ٻهرون سبق آهي ۽ اندران کي ور
۾ رک. سلوڪ آهي.

"سڀ اندران کر روڪ ڪي، ڪرم چرڻ ڏيان.
ٻڌ رهي، سوت عڪ رهي، اسو سماڌ مست مان"

سائين ٽيئرداس گياني ڪرني نڪاٽو ڪو نه ڪولي وٺنا هئا. نه ڪو ڪو ڪنهن نڪاٽي نـري وڃي ڪٿا ڪندا هئا. هو پنهنجو ٽائم ٿي پورا . سو ڪو خود ۽ وچان نه ۽ پـر هن سلوڪ جي مهنا پـوَ رقڪ پيروي ڪرڻ ۽ جو پـڻ ٻارڻ ڄاڻائو آئن :-

" اِشت ملي لوه چيلا ڪهجئي ، مـن ملي لـو ميلا ،
ڪهي ڪبير سنو ڀائي ساڌو ، سڀ سي پلا اڪيلا."

هن گيان ٻڌي ۽ پـرلـم سُلو مدجهن اڀـرلو ، ڪنهن جي ، غـشـب جي ٻڙدي پنيان ٻهي ، سندن زندگي ۽ جي ڪيمت ڪي رلاج ذاـڻ ڪارڻ . نه نه ڪو سبب نه هو ، جو پنهنجي مرشد ، سخي سائين ۽ جي وفات جو سٽي ڪري ۽ ٻياري ۽ هولدي ، پوٽان پير ڪري ، پٽردي ۽ رهڻ جو ورت رکن . سندن رهٽي هاڻ هن گيان ڌارا جو اَرـتق ٿي پئي .

خـام خور مي ۽ نشو نُشو ، اَڪـب چـڙهيو خمار ،
سڪ سَلـو سجڻن قُنو ، پوه چـڙهيو بخـار ،
لـو ۾ لالـڻ آهـي مُنو ، مَـن اَچـي منار ،
مجهه مون آ لـار ، جنهن نظر نـوازي آهيان .

گيان سماڌ سبق نه آهي. هيءُ انڀو آهي. سماڌ
جي ٻن لوڪ شالا ۾ ڪيل تجربن مان حاصل ڪيل ل
وگيان ڀاشا ۾ لاڀ ڪئي گيان چئبو ۽ سماڌ کي فهم.
سلوڪ آهي :-

" جب لگ اِستهُو وچار ڪر، ڪهي ايڪ اَر دُ
ٻو هم وورت پالنڊ ڪرهي، ابا لگ ڌيان نهه هو

يڳيت سماڌ لڳائيندا. لوڪ سماڌ لڳائيندا. ٻه ز
اَچان " ايڪ اَردو؟ " جي ٻولي پيئي ٻولي ته ج
نه ٻه لوڪ شالا ۾ تو وٽ وقت وڃائو. وقت سج
ڪڏهن ڪتهن ٻاري ۾ هن ٿي سلوڪ ۾ چوٿو:

"مٿن لون لها پوُل ڪر، رهٽي جو سهج سياءُ،
آپا ڊاهه اناڪر- گيان سماڌ لڳاءِ".

ڀلڙيءَ واري سيد عبدالڪريم جو ڪلام آهي:
" رهٽيءَ رهيو نه سپران، کهٽيءَ ڪيو ڪوه.
۽ جنهن جي رهٽيءَ سپرين رهيو تنهن جي ز
اندري چا ٻولهندي آهي؟ ڀلڙيءَ وارو درو
تو چوي :-

" لون چٿ الله هيڪڙو، ٻولي ٻي م سک."
روحاني مَن دُرست درويش زندگيءَ جو سفر، هي
سر ٻولهندي ۽ هن گرمنتر جو پرچار ڪري سگه
ڪندو آهي.

هن. انهيءَ طرفان هڪ اکر ٻه ٽي جوڙيو آئن. جهڙڪ
ـڪ تي وڃنا هئا سکيا پرائڻ خاطر. صادق صدق وچان
ڪن لائي ڇڏو ويئي - پر حضرت ڀٽائي شاه جي رسالي
سان شامل حالي ڀين ئي انهيءَ ويچار مختصر ٻ، انهيءَ جو
پاڻ کي سمجهائڻ جي من مراد، درج ڪيا آئن. انهن ٻه
پاسي ڪ ٻهن مالا پانشالا جو درسي ڪتاب آهي، ۽ رسالو،
پرلوڪ، پستڪ ۽ ۽ وشيه آهي "زندگي، هڪ سفر."

جسيوار ايماس جي ترتيب هن رت سهوليت پري
لڳي ٿي.

الف - طالب - طلب - مطلوب.
ب - نفي اثبات جو دستور
پ - ذات صفات جو نچوڙ
ت - نهڪرميءَ جو روشن نور
ٿ - علم عمل جو وچور.

سار وَچن

دلدار ڪرڻ درويش درازن
سجدو آ ڪرڻ، روحاني رازن-

رازو- رازا- رازن. عمارت اڏيندڙ رازو. سرا
سوکيم سرلو. سا به ته اڏاوت آهي. سا جي اوسار
ڪرڻ سي روحاني رازا. رهبر. جي راز سلڻ سي عارف
درگاهه درازن سائين سچل سرمست جي نالي پٺ
مشهور آهي. انهيءَ پڙ جي فقيرن جي قطار سا
ٽيڪلداس جن آهن.

ڪڻن لڳي! چيائين ڪل ڪاله پٺتي، ٻر کوج
سرشتو جاري ئي رهيو. ڇا جي کوج؟ سوال آهي
"مان ڪير آهيان؟" جواب لاءِ لمبا ليور آهي. سائين
ٽيرلداس پستڪ پڙهي جواب حاصل ڪيو هو ته "مو
م رهيو نه هون." يعني "اسوهين لون." چيائين
'نه'. ذرا اڳتي وڌ، ۽ سمجهه ته "مون ۽ تون نانهي
فرق ڪر." ٻر اهو پستڪي گيان ٿيو. ڪتابي ڪلمو.
شري جيئه ڪرشڻ ٻڄڻ مالا جي اڳيان پنهان خالي پترون
لي سائين جن ڪامل پرشن جا ڪلام، شبد ۽ ابيهه لکيا

ان ڀاڱ ٻتوڙي اُو. عشق ڪمائڻ ۾ گهور جن جي
شت ۾ شمار آهي. ٻيو اهڙو ڇڪ آهي. سا مجازي
. سا روحاني به آهي. روحاني حوالي ۾ جو انسان
ق الاهي نٿو ڪمائي سو عاقل صحت انسان مهير
ي نو. پر سچل سائين، جو ڪنهن لحاظ رکي ڪون،
ن درويش، اهڙي روحاني ذوالي ٻئي وارث عني
الي ۾ هڪ لعنتي گفتو ڪم آندو آهي:-

" جنهن کي عشق مولي جو ناهي،
سو جهنگلي جانور آهي "

يعني، انسان جي قوت بخش هوراڪ، آهڪ اڌار
دار لاءِ، آهي عشق ڪمائڻ الله سان. جي نه، ته
سان جانور آهي. پر جانور يعني جنهن ۾ جان آهي،
ه آهي. ساه ذاري ته سڀ آهيون. باقي فرق ڪهڙو؟
ڏهن چيو آهي ته عشق الله کان منهن موڙيل مثل
هنگلي جانور آهي. يعني ساڌارڻ جانور کان هن جو
جو گهڻو گهٽ آهي. مطلب ته انسان جي مراد ري
عشق رهيت شخص هڪ نکمو ذات آهي.

بابا فريد، شيخ صاحب، عشق کي ٻره جو اسم
ڏو آهي. ۽ لهن اسم جساني جامو پهرائي، پاڻ يعني
داس کي ٿا ته " برها! تون سلطان!" جو هن شاه
ي شاه سلطان جي درگاه سجدو نمو ڪري، جنهن
باه برہ جو سيڪ نه آيو آهي، سو لن مساڻ آهي.

الف

طالب - طلب - مطلوب

"فريدا! جت تن ٻره نه ٻجي،
سر لنءِ جاڻ سڄاڻ."

روحاني پرهوڳ شالا ۽ انسان طالب جو درجو
اختيار ڪري، تجربا ڪرڻ شروع ڪرڻو. سائين
ٽيرٿداس جن جي ٻهراڻ تجربي جي وشيه آهي "طالب
طلب - مطلوب." لکيو آهي. بعدو طالب. خد
مطلوب. کوج ڪندڙ؛ جنهن جي کوج ڪئي؛ جي
تڏهن خود کوج ڇا آهي؟ ڇاڻين طلب. مطلو
سلجهائيندي هڪ ترڪيب جوڙي آئن.

طالب - طلب - مطلوب
عاشق - عشق - معشوق
ذاڪر - ذڪر - مذڪور.

طالب معنيٰ عاشق. ۽ مطلوب معنيٰ معشوق. اهو
جوڙ نه سمجهه ۾ اچيو. پر طلب معنيٰ عشق! هي
اکرن جي اڻ ٻڌڪاني آهي. طلب معنيٰ ڳهرج. پر
ڪهڙي مدجهه حساب، طلب معنيٰ عشق! آواز آيو. انسان
جون انيڪ ڳهرجون آهن. ڳهرجن جي پورتيءَ لاءِ

...ارو ٿي سرُّ آهي. " معنيٰ ڳجهه آهي. اسرار آهي!
...ڪيڙو؟ ا. :-

" عاشق عشق معشوق اهو ئي -
ڏانءُ ڏاڍو ڪيو ڏاهي. "

...هيءَ عاشق عشق معشوق هڪ ٿي وڃڻ جي حالت
...ڏهن پيدا ٿئي ٿي جڏهن "غين مذڪور ٿي وڃي ٿي."
...هي نڪتي نڪري وڃڻ بعد، عين جي صورت وٺي،
...اشق عشق ۽ معشوق شبدن جي هڪجي ڪرڻ ۾ امدادي
...ڪر ٿي بڻهي ٿو.

غين کي هاڻي پنهنجي حد بندي ڏيئي، طالب سب
...صورت پاڻ وچ سمائي، روحاني راه زندگيءَ جو سفر
...لع ڪندي، جنهن واءُ منزل ۾ داخل ٿئي ٿو، لنهنجو
...حساس سچل سرمست کي نصيب ٿيو لـو ڏسجي.

...روهش جو ڪلام آهي :-

" آليٺي انهيءَ ۾ حالت، نه انصاف نه راحت.
نڪو هيءَ نڪو هوُ، نڪا صفت نه صنعت.
نڪو ذڪر نڪو فڪر، نڪو ڪشف ڪرامت.
نڪو غم نڪو دم، نڪو درد نه محبت.
نڪو ڏسڻ نڪو پسڻ، نڪو عيش نه عشرت.
نڪو جيءُ، نڪو روح، نڪا جان جمعيت.
نڪو سڪ نڪو ڏک، نڪو هوش نه حسرت.
نه عبرت نه غيرت، آهي حيراني حيرت.
سچوُ سچ، آهي نه ڪُچ، آهي رڳو ٿي راحت."

سچل کان به قدم سرس اڳتي کڻي ويا. ج
جانور وري به جيئي نه پيو. پر بابا فريد جي
الاهي عشق وهيڙو آدمي پشل پڌري جسم جي

ائين ڪلپنا ڪجي ته سائين ليونداس جن هڪ
لکيل پنهنجي جهليو ڌيان ۾ وٺنا آهن. ٽي درجا پ
هاڻ ٽئي درجي - ذاڪر، ذڪر، مذڪور - جو
اڀياس ڪن. اڀياس ڪندي ڪندي هڪ وچار
ٿو جو هن اکرن جا ٽالهو آئن:

"ذاڪر ايستائين ذڪر ڪري، جيستائين
مذڪور ٿي وڃي." ائين برابر آهي ته عشق
درگاه ۾ بيان ڪرڻ جي گنجائش گهٽ ٿيندي آ
لڌهن پـ، "عين مذڪور ٿي وڃي" ته ذڪر
بند ڪجي، اهو ڪهڙو حساب ٿيندو آهي؟

عين اکر سان غير لکيو آهي. اها ٻن جي ٻولي آ
درويشي دل وارا چوندا آهن ته جاڻي صورت عين
ساڻي صورت عين. فرق صرف نڪتي جو آ
اهو نڪتو هٽائبو ته غين غير واري بدلجي اعلو.
صورت عين عشق واري وٺي بيهندي. جان ٿي ع
جي لهر لڳي، ته غير غائب. هاڻ جڏهن غير
رهيو ٿي ڪوا، ته ذڪر ڪنهنجو ڪري؟ ۽ ڪ
سان ڪري؟ سچل سائين جي ڪافي ۾ لاد اڳ

...ڪي - هائو. پر اهو آهي ٻيجل کي نپائڻ. (دائي)
(وشنو) هاري.

...ڪماٽ - هائو. پٽ يا ڌيءَ ڏيڻ. ناپيد کي پيدا ڪرڻ.
مرد (برهما). اچ ڇنڊڻ. (هاري)

...ڦي - هائو. پر هاري، اچ ڇنڊڻ پڻ نپائڻ
ڪونه چوندا آهن ته اسان اُپايو آهي. ڇاڪاڻ
ته اها قدرت وڪيل آهي، جو هاريءَ جي
سنڀال سبب هوندي به اچ جي ناسٽي ٿي ٿي
وڃي. سڀني جو ناس ٿيڻ.....
هائو. نيست هست ٿو ڪري، هست کي
نيست ٿو ڪري.

هن آخرين سٽ جي اڳيان ڪهن به ڌر جو نالو
...لڪيل ڪونهي. شايد سائين ليرنداس مجلس جي پردان
...جو بند ڪرڻ ڪري ۽ مصلو پرلوگ پٽڪ ۾ درج
...ڪيو آهي جو اڻ ڀالين جي ڦاندي ۾ آهي.

...سنسار جي اُپتي ۽ نيستي، کيتي ٻاريءَ جو مثال
...وني سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي آهي. ورندار
...لفظ آهن: 'برهما يعني مرد' جي اُلمالي ڪم ۾ آڻين
...ٿا ۽ 'وشنو-هاري' جي لفي ڌر ڪم ۾ آڻي ٿي.
...الهتيءَ جي حوالي ۾ اُلمالي برهما جو ڌر جو قبول
...ڪرڻو. لفي اهو شرف هاريءَ جي صورت ۾ وشنوءَ

ب

نَفي اِثبات جو دستوُر

آڌ و جو اِثبات کي سو بِشرڪُ لاهي شد
هُئي جنهن ۾ حق، تنهن نفيءَ جهڙو ناه ڪو.
شاه

آهڪ ڪوج پرلوڪ شالا ۾ تجربي لاءِ سائين ليو
جيڪو پيو وشيه ڪيو آهي سو آهي:-
”ماڻهو ناهيد و پڳران کي ڪنهن ڏنو آهي؟“
واد وواد جو وشيه آهي. آستڪ ناستڪ ڀاوناءُ
ڏڪر آهي. ٻن ڌرين جي ضرورت آهي. مضمون
ڀاونا جي مدنظر سائينءَ هڪ ڌر نفي ۽ ٻي اِثبا
جي نالي سان پيش ڪئي آهي. ڀاونا ’آهه‘ ۽ ’ناهه‘
آهي. شروعات اِثبات ڌر ڪرڻي جنهنجو وشواس آ
نه ڪاهستي آهي جا مان نه آهيان، ۽ اُها هستي پ
جي مبارڪ نالي سان پوڄي وڃڻي. نفي اِن ڳالهين ڪ
اِنڪاري آهي. نه ڏهن اِثبالي چوستو:-
اِثبالي - هانو غيب مان آدمي آڻي ڏيکار.
نفي - هانو. پر اِهو پهد کي پيدا ڪيائين.
اِثبات - هان پُرُ الا جي گرب ۾ ناهيد و ڏسي خ
ڏاڍو لُطل ڏهڙيءَ جيءَ پٽ ڏيءَ اِڏاڙهُ.

ٿي ها. پر اُنهن کي ٿو ٿئي. اِها نه نفيءَ جي حالت آهي. 'اَلائي ڇا آهي!' عجب جي حالت آهي. جا نه آهي خودي ۽ نه بيخودي.

پر جڏهن نفيءَ جي حالت جو اِحساس اِثبات جي حوالي پر ڪجهه، نه معلوم بلڪل نرالي اٿس. "مان نه آهيان، هوءَ آهي" سائين لهرداس جن اُنهيءَ دستور جا عاشق آهن. اُنهيءَ اَرث شاعري نوع ۾ گفتو چاڙهيو اٿن.

"يار! نفيءَ سان ٿيءِ اِثباتي.
هر دم رک دستور اِهو"

اِنڪار ڪر. ڇا لاءِ؟ "نه مان به آهيان." يعني پاڻ اُنهيءَ وچ پر؟ توءِ هُن کي ياد ڪر. سچ نه هوءَ آهي. اِنهيءَ نفيءَ سان ٿي اِثباتي. نفيءَ جي ڌُن لڳاءِ، ته اِثبات جي اَحساس مان جو لطف حاصل ٿيندو سو ماڻهين.

پر اَرمان اُٿن ۾ چون ٿا:-

"هيءَ هيءَ سرڻون سوز اهڙو سوز اِهو."

يعني اُنهي رمز جو. اُنهن سچ جي سيڪت جو دم هڻون ٿا. خوديءَ پر خراب ٿيون ٿا. نه پوءِ سياڻڪ خدا کان جدا ٿي ٿا وڃون. جا ٿي پاونا شاهه جي اسم جي آهي نه اُنهن اِثبات جي آڏو اَچڻو ۽ اُنهن ڪارڻ شيطان جو شڪار ٿي ٿا وڃون.

پر شاهه صاحب جي اسم جي اُنهيءَ مصرع ڪڍهن گهري راز پُر آهي. نفي ۽ اِثبات هڪ اُنهي جي پيله اَکر جاڻايا اٿن. هڪ اُنهي جي حالت جي سڃاڻ

کي ڏنئو. مطلب اِن مان ڏسون ٿا ته چنچل اِچ، ...
پڄل، هاري نپاڻي هستيءَ ۾ آڻي ٿو. پر سار سد...
هوندي به جڏهن سڀني جي ناس ٿيڻ، يعني مهيش...
ڪرڻ جي حالت پيدا ٿئي ٿي، تڏهن نفي پر...
صفائي سان ڏيئي سگهي. ضد جو اَزلي برهما جو ه...
ڏسڻ کان نٽجي ٿو. پر پنهنجيءَ هستيءَ جو دم...
هڻي سگهي. تڏهن پڪاري چوي ٿو، ”هاءِ ڙي...
قدوس هاءِ!“ سائين ٽيڪرداس لڳيءَ جي اها پ...
هار جو اظهار ڪجيو. تڏهن فيصلو ڏئي ٿا ته هرڪا ڪ...
پيدا ڪر، پر اِي ڪا هستي آهي جا نعمت کي همت ڪ...
ٿي يعني اوچتو ساھ ڏاري اکين اڳيان اچيتو پر ڏيه...
ٿئي، ۽ وري اَلائي ڪهڙيءَ ڪَل جي هير ڦير ڪار...
همت نعمت ٿي وڃي ٿو، جلد خاڪ ٿئي ٿو يا قبر داخل...
پر هستي ڪاڻ ٿي رهي ؟ وقت پورو ٿئي، دل جي...
پنهنجيءَ لسان ٻه ميسارجي وڃي ٿو. سائين ٽيڪرداس...
آستڪ هئا.

نفي پنهنجيءَ معنيٰ وارو اکر آهي. اصل سهاڳ...
ناڪاري ڀاوِنا وارو آهي. خدا جي هستيءَ کان نٽجي...
پنهنجي خوديءَ جي خمار وهڻ، نفيءَ جي حالت...
آهي. پاڻ کي اڻ سمجهڻ، نه ته ڪو انهيءَ معنيٰ ته اِي...
ڪا هستي آهي، پر انهيءَ احساس ته جي مان سڀ...
ڪجهه ٿيان ها ته سڀ ڪجهه منهنجيءَ مرضيءَ موافق

ب

ذات ۽ صفات جو نچوڙ

"اسين سڪون جنڪي سي اسين پاڻ،
هاڻ وڃ گمان، صحيح سڃاڻو سڀ اِن."

سيد عبدالڪريم

ذات ۽ صفات اکر پاڻ جي لحاظ، الڳ الڳ معنيٰ رکن ٿا. پر روحاني مدنظر سمجهڻ لاءِ ساڻ پيرائو ر آهن. دوئيت دکاوي آهي. اصليت ۾ هڪڙائي جي گڻ جي صفاتي ذات جي، سڄي پڙاڏي جيان، هڪ ٻئي جي جوڙ آهن. فاني ۽ باقي جدائي رنگ جي رمز آهي. سائين لطيف انداس جن هڪ سلوڪ ڄاڻايو آهي جنهن ۾ اها پاڻ سمجهايل آهي.

"سڄڻا ۾ دوئيءَ پيا اوهين،
ٻيا دوئيت سڄڻا نهين پاوين."

ڇا ڳيان ڳڻتي آهي! دوئيت درشتي! اوگڻ نه آهي. طالب معنيٰ ني طلب رکندڙ. نه هڪ ٻيو طالب 'مان'. ٻيو جنهن جي طلب هجي. سو ٻيو مطلوب. يعني "هو". "مون" ۽ "تون" جو سڀ ٻه ٻر سڀلو. روحاني حوالي ۾ هن مضمون جو موقعو ميزو نڪتي، "حق جي ڳولا." ڳولا ڇا جي آهي؟ ڪنهن ڳالهه جي؟

جا ساڳا ن آهن. سائين ٽولارام، عاجز، وڳڻ ۾ هڪ
ديوانو درويش ڪوي شاهه جي دلي مراد جو چ
شاعري فن چٽيئن ٿا:-

"نيڻهن سڌو ٿالر، جڏهن ڪيو لون نفيءَ سا
ذڪر ذاتي حق جو، ٿيهن صحيح سڃاڻو
اڪر اناالحق جو، پوندي ڳل پالو
جاڻ اهو جالو، ته اصل عاجز ناهيان."

يعني جڏهن نفيءَ حالت رهندي ٿوڪي حـ
احساس ٿيئي سوءِ نفيءَ جي صحيح حالت جو
آهي. نفي ۽ اثبات هڪ ٻئي جو ڏيو آهن. ٻي
لون پيڪ، ڌاري ليکيو ويندا. نفيءَ جي حالت ۾
ڪاڻ ۾ اَٽڪاڻ اهو بيڪداريءَ جي ٿو پئي حالت جو
آهي. شاهه صاحب جي بيت جي پسي مصرع ۾
جي بيت جون پهرئون ٻه ساڳيو راز سلين ٿيون.
"اصل عاجز ناهيان." ته پوءِ ڪير آهيان؟ چيائين
عاجز يعني پوسيءَ کان لاچار، اهو ته منهنجو ڏڪ
آهي. سو ته نقل يا پاڇو ٿيو. پر اصل ۾ مان يار
آهيان، جو سچل نعرو هڻي وٺو هو.

ياڻ بيگانو موُل نه جاڻيين، آهين يار يگانو.
وهم سچل ڪڍ بانهپ وارو، شعلو پڻ شهانو.

"شعلو پڻ شهانو"، تنهن لاءِ هڪ اڪر آهي اناالحق
يعني مان خود خدا آهيان؛ نه ڪ خدا کان جدا
سدا س بانهو آهيان. اناالحق آهيان! عبدالحق نه.

”هن جي ذات هيءَ، هن جي هوند ڇوڙ غلط.“
”ڇاڪاڻ ته ذات هڪ آهي جا باقي آهي-
وحدت.“

”صفت الڳ الڳ آهي جا فاني آهي- ڪثرت.“
هيءَ وحدت ڪثرت ڪُلُّ“ جو ڪلمو آهي، جنهن
ابو شاهه صاحب جو هيءَ بيت آهي.

وحدت ئان ڪثرت ٿي، ڪثرت وحدت ڪل.
حق حقيقي هيڪڙو، ٻولي ٻي ٻـ ٻل.
هوُ هُلاچو هُل، ٻـا الله سڏو سڄڻين.“

گمان معنيٰ وهم. لڏهن مضمون جو سلسلو اڳتي
ڏاني سائين گياني چون ٿا:-

”فنا ڇنجي لو فنا وهم جي،
وهم ڇنجي تو اسين.“

ڇڏڪ پنهنجو پاڻ کي ڪتا ڪري وڃنا ٻڌائين؟ من
ي سمجهائين ته هي من! جيسين ”مان آهيان منهنجو
ان وٽ مون ۾ آهي“، جو آواز ته آهو آهي. ڇا مطلب؟
عني جيستين اهو سُر ته آلاپيو اُٿيئي ته ”منهنجو مان
مٽ مون ۾ آهي“ تيستين تون فنا آهين. يعني وهم
ي فنا ڪئي ڪرا. اُنهنجو پاڻ ئـي فنا ڪري وڏه.
گمان جو ڪَسُ ڇڏ ته ڪَسُ لڳين؛ ؟ جو آهي ته تون ۽ ٻاڪ
ذات باقي ۾ شمار آهين. چون ٿا:-

ٿو پڙهون ۽ لڙن جي پٺ مٿانئون جي ساڌن
جي. مضمون جي مراد آهي ذات ۽ صفات، ۽
۽ ذات جي ڳڻن جو اُپٽو ڪرڻ. ٻيو جيڪڏهن
ٿيو ۽ طالب ٻڌرائن ڏاڪي، شريعت، اَڳڪي
پوءِ اُها دوئيءَ دُرشٽي، ڪُفر جي ڪلنڪ
طالب کي بدنام ڪندي. سيد عبدالڪريم طالب
اُهڙي اِشتهائيءَ ۽ حالت کي گمان جي نالي سڏي
”اسين“ ۽ ”سڪون جنکي“ جي وچ وارو
گمان جي ليو لڪ آهي. اِهو گهڻائيءَ آهي.
ممڪن آهي ته طالب تعصبي دوئيءَ جو آڪار
ڪري. ۽ تعصب مرض آهي جو سوڙهي دل
نشاني آهي. طالب عليل دل وارو سڏبو. ۽ عليل
وارو قبول نه ٿيندو. هو دلين کان ٻه ونو ۽ دنيا
ٻه. روحاني محفل ۾ هو ڪوبه درجو حاصل نٿو ڪري
سگهي. اُلٽي پير هلي، هن اهو فاصلو سوڙهو ڪ
ڪوئي ٻر، اَنانون دل وڏيڪ سوڙهي ڪندو
۽ جنم اَڪيارنو ڪري ڇڏيو. ڪثرت جي سير ميل
ٿي پاڻ پلائي ولنو. وحدت جو پڙلاءُ ڪين ڪوڻ پي
سائين ليڙ اُداس پڇڪڻي نرالي پڻ نگ. هيءُ مض
هن سلسلي بهارڻو آهي.

”ذات کي فنا ناهي.“
”فنا آهي صفات کي.“

"لون" جي "مون" ٻن، "مون" ڇيو،
"ڪڏهن ڪير ٿَري،"
"لون" ٻه اُلٽو ۾ آکيو،
"مون" کي اِئين وري؛
"نه ٻيو 'مون' ۽ 'لون' مَري،
لئه ٻئي سر ڇي ساهيڙيون ٿيون."

يعني هيءَ ساري اُلٽي ساهُرپ جي رشتي بدل آهي. ذات ۽ صفات ڪونهي اوچ نيچ جو درجو نه آهي. نڪو وري ڪو برابريءَ جي درجي جو سوال آهي. ڪي به آهي، ٻه خاطري آئين نه هڪ ٻئي کان سواءِ رهندي ڪانه. خدا ۽ جدا جي وچاندڙ نڪتي نسُوري ناداني جي چار ڦهلائي آهي. واڳا ڪما اُتس راڳا! نڪتي کي اُلٽ پُلٽ ڪرڻ جي جي صحيح ترتيب هٿ اچي وڃي، ته جو جدا آهي سو خدا ٿي سگهي ٿو. يعني صفات جي فاني حالت کي بدلائي ذات جي باقي حالت جو احساس ڪري سگهي ٿو؛ ۽ جڏهن اِها حالت اُٿيو ڪٿي، ته ٻيو جتي سامي سمت سجان چوي، نه آهي جاڳرت صالي ٻيو، اَمر سکهمت سهج سداري، ذات ۾ لِوَ لين ٿي، وحدت واجت اَنهد شبد سڻي ٿو.

" ڪنارو ڪري، ڪناري لي اَڄ،
پاسو ڪري، ڪنڌيءَ لي اَڄ."

ڪهڙي ڪناري؟ ڪهڙيءَ ڪنڌيءَ؟ چيائين
يار، جو وصال جو يار آهي؛ جت سهڻي ساگر سير
وجي ميهار سان ملندي هئي. سُر سسئيءَ ۾ شاهه صا
هن حالت جو ورڻن هن شاعرائي فن ڪيو آهي.

" تون ڪا ڪائي پساهه وڃن ۾ وصال جي،
دوبيائي دُور ڪري، معرفت ملهاءِ."

سسئيءَ انهيءَ گمان ۾ ريءَ دوبيائي دُور ڪ
جو شرط پورو ڪري، معرفت جي حالت جو احسا
ڪيو هو، ۽ انهيءَ موج مستي مکون اي هي
آلاپيو:-

" پنهي جان پاڻ ۾ ڪيم روح رهاڻ،
نه اڪي ڏونگر ڏيهه ۾، نڪا ڪيچن ڪاڻ،
پنهون ٿيس پاڻ، سسئي تان سور هئا."

سسئي صفات آهي. پنهون پاڪ ذات. گمان ڪيد
باهر ڪيائين ته سسئيءَ سور سڀ لٿا، ۽ پنهونءَ پن
پاڻي پاڻم پرچي ونئي پاڻ سان.
ٿڌهن، توائي سمت عاجز پرچ " مون - تون " جو
جهڳڙو سهڻيءَ رمز شاعرائي فن هيئن سلجهايو آهي.

" تون " چوي ٿي " مون " کي،
" تون مون ٻن آهين چري."

"نه ڪرڻ وارو، يعني جنهن کي ڦرڻو پيو آهي،
سو پاڻ آهي."

"گيان وارو، يعني جو چوڻو جيڪي ٿيو آهي،
سو ٿئي ها. سو به پاڻ آهي"

"ڀڳتيءَ وارو، يعني جو چوڻو ڪرڻ نه ڪرڻ
سمدس ڪر."

درجي به درجي پاڻ پڙهائيندي ٽيئن جماعتن تائين سقل جيون جي ڪٿي آهي "وجود وڃايو."

"سو به پاڻ" فقرو وڏي معنيٰ رکي ٿو. هن فقري جي ضد ۾ فقرو آهي:

"سڀ ڪجهه مان آهيان" هيءَ غروري دک جو باعث آهي. گرو ارجن ديو پنهنجي پالٺاهي، سکمني صاحب، اشٽپدي ١٢ ۾ سلوڪ اچارڻ ڪيو آهي:-

"جب لگ جاني مجهه ٿي ڪڇ هوءِ،
تب اس ڪؤ سک ناهين ڪوءِ."

"سو به پاڻ" ۽ "مجهه ٿي ڪڇ هوءِ" ٻن ٻن درشٽي ڪوڻ آهن. هن حوالي ۾ نهڪرمي ۽ ڪرمي گڻن جو اڀياس لاڀدائڪ ٿيندو. ڇا؟ نهڪرميءَ جو مطلب اهو آهي ڇا ته انسان اڪرمي ٿي هٿ تي هٿ ڌري ويٺو رهي؟ نه. ٻيهي سلوڪن، نائين ۽ ڏهين پالشاهيءَ جو سار ۽ سائين گيانيءَ جو پر ڀوت "وجود

ٿ

نِهڪرميءَ جو روشن نُور

”چِنتا ننڍڪي ڪِرڻي جو اَنهونيءَ هوءِ،
اِهو مارڳ سنسار ڪو، نانڪ ٻيو نهين ڪوءِ.“
(گرُو تيغ بهاد

شهيد نائين پاتشاهي گرُو تيغ بهادر جن جو سلو
آهي. اِنسان لاءِ آجيون منتر آهي. سائين ڳيانيءَ
سنڌ ولايت سمجهائي ڏني آهي.

”جيڪي ٿئي ها، سو ٿيو آهي.“
”جيڪي ٿيو آهي، سو ٿئي ها.“
”جيڪي نه ڪرڻ سان ٿئي ها، سو ٿيو آهي.“
”جيڪي ڪرڻ سان ٿيو آهي، سو ٿئي ها.“
”ڪرڻ سان به ساڳيو.“
”نه ڪرڻ سان به ساڳيو.“

واهه ڙي! گياني بابا! واهه. بيشڪ پنهجو مت پا
آهين. گيانيءَ جي گيتا آهي. ٻڙولوڪ پستڪ لي بطو
تنهجي، وڏا ڪ هيءَ لکن تا.

”ڪرڻ نه ڪرڻ (نهڪرمي) جو خيال منهجي.“
”ڪرڻ وارو (ڪارڻ). بعدي جنهن ڪيو آهي
سو ڀاڳ آهي.“

ي. بعد ڪرڻ جان جو جوکو آهي. انهن هيءَ
ه دل سان هدايت:-

نکجي جڏهن تون پوڻ حيلا علائي،
انجام نه ڏکا ڏرسي، جا کچي ايالهه آهي.
وڃي نه ني کڏهن کڏهن جي محنت اجائي.
چڏڻ لقدر لي پڻ آهي اُد بير سجائي.

سو جيڪڏهن لوڪي چڱي تون نه ' پيو چارو ن ا
آهي،' نه کو پوڻيءَ جو ٻاب ڪون. تو ٻاڙهجي؛
حقيقت تسليم ڪرڻ جي من مراد؛ جا سياڻپ آهي؛
سک جو سوُدو.

وچائو" تہان هن رهڻ، تہ چڪائين تہ ڪرم ڪر
رَبّ جي رضا لاءِ راهي رهہ. اَشٽپدي ۹ ۾ گُرُو اَر
ديوَ جن فرمائين ٿا:-

"ڪرم ڪرت هووي نہڪرم
لس بشنو ڪا نرمل ڌرم."

يعني نهڪرمي نرمل ڌرمي آهي. نرمل جو
ڪرم. يعني ڪرم جي ارادي ڪرم مطلب، پڪر آهي
ڪرم ڪرڻ کان عار ڪري وهڻ وارو نہ آهي. ليڪ
نتيجي جي باري ۾ نرم رخ وارو آهي. يعني نشڪ
۽ سالڪ ۾ ٿذي سڀني ورلڻ وارو روشن نُورمنش آهي
ٻيو چارو بہ لہ نہ آهي. ڪرڻ سو ڏسڻ آهي. مد
ڏسان وانو لہ مان چا وانو ڪريان. نتيجو مستقبل جو حوا
آهي. سو لہ اڳتي هاڻي ڏسڻو آهي. چا ڏسبو؟ لهڻ
مدار لهڻجي ارد گرد وارُو عمل لاءِ آهي جو عرف لهڻجي
هٿ جو کيل نہ آهي. اَنيڪ ساه ڏاري آهن. سڀئي ڪُ
مَن مرادُون آهن. دنيا ۾ نڪر ڪاٿو آهي، نڪُر
هر موڙ جو لون مالڪ ناهين. آڻهڪري اون بسهجي
طرف جي صفائي ٻُڌڻ رلت ڏي. آڳئي وام جاني
لقدر ۽ تدبير انهي جي ٻيلھ هل. هوني ۽ کي انهوني
ڪرڻ، يا انهوني ۽ کي هوني، سو دم اون نہ هڻ.
ڪاٿي اڪڙو هلي دم جو مرض نہ لڳائي وهين.
انهجي ڳچي ۾ ڳٽ نہ وجهہ. اها وامت دکہ درد جي

"علم کان اڳ، پڙهه رسالو عمل جو.
منھنجو اُٺي ، ٻوڌ ، پيالو عمل جو."

"علم کان اڳ پڙهه رسالو عمل جو." ڇا مطلب!
ي علم ۽ عمل جي ڀيٽ ۾، عمل جو پلڙو وزنائتو
ڙي سمجهڻ گهرجي. عقل ۾ اڪابر جي آهن، لکجي
ڻيءَ ڪٿڻيءَ جو اڀياس ڪر ۽ سبق پڙهه. ٻرق ڏسي
سوچيندو آهين؟ هيءَ ته ڪو ڍونگي ٻڪو پڪي آهي!
ن ٿي ته چوندو آهين. پوءِ ڇو ته ڀنهنجي پيري پاڻ
اليمن، ۽ اهڙي مهن موچڙي کان بچي اڪرلسن.
د عبدالڪريم بلڙيءَ واري جي هدايت آهي:-
"جيئن جيئن ورق ورائين، ليئن ليئن ڏنو ڏوهه،
رهڻيءَ رهيو نه سچولن، ڪٿڻيءَ ڪبو ڪوهه."
علمي زور رهڻيءَ لئي آهي. ڪٿڻيءَ لئي نه. چاڪاڻ
ه جيئن ٻوڌ درويش فرمايو آهي:

سمورو علم هو پڙهيءَ جي سواءِ
ڏٺم جڏهن جاچي جمالو عمل جو"

ڇا مطلب؟ "جمالو عمل جو!" جي هان. ٿو چئو.
ن سوچيو ٿون پڙهيل آهين. مان سادارڻ آدمي
يان. منهنجو لاچار آهي. اِمي آهي. پر آدرش
وٽي اُٺس. سندس رهڻي مارڳ، روشن آهي. ٿو
يو. پر تو نه هيڪلو. تون بدنام آهين. عرفتباز آهي،
ر فتباز! پاسو ڪري هلو س. منهنجو علم پڙهيءَ جي

ٿ

علم عمل جو ويچُور

" علم کان اڳ، پڙهه رسالو عمل جو "

(ب

سائين ٽيڪرداس جا نسخا ٿي نوان. علم ڄاڻڻ جـ
قول آهي " پڙهڻ، ڳڙهڻ ۽ ترڻ." پر سائين
گفتو نرالو آهي. اکر اوڙائي ٿي آهن. پر رمز نـ
آهي. " ڇوڙ - سمجهڻ - ٻيڻ." علم ۽ عمل جي
پڙهڻ لاء، هن ٽـ اکري جدول جو مطلب آهي
ڳالهائڻ کان اڳمي سوچ. شبد پاڻ اهي. ڪمان م
چِلي تير جيان آهي جو وري واپس نه ايندو آهي
زبان مان نڪتل حرف به واپس نه ايندو آهي. اهو
ڪارڻ آهي جو چوندا آهن ته " اهائي زبان آس
وهاري ۽ اهائي زبان ڇاتو به وهاري " حاصل مطلب
ته ڇپي ڇيٽي ڇڏ، ۽ ٻيڪي کي ڇڏين سو دل سا
هلڻ، جنن لهجي زندگي لنهجي ولهوار ذارا جـ
سهٽو سدر نقش پٽجي اين لاء آدرش مثال ٿئي
سائين پوترا ج جن جي ڪولا آهي، " رسالو عمل جو.
نصيحت آميز ڪولا آهي. شروعاتي پروچن آهن:

قطب شاهي، سائين رو چلداس، ڊاڪٽر، جن ننڍي
ڏي جو فرق سمجهائي هيءَ هڪ سدر نصيحت ڀريل
بس چيو آهي :-

"وڏو آهين ته پيار ڪر.
ننڍو آهين ته نياز ڪر."

نياز ۽ پيار هڪ ٻئي جا ٻالڪ ڀيلي اکر آهن. علم
۽ عمل جي حوالي ۾ ادب جا ٻئي شريڪ شبد آهن.
انگلستان جي مهان ڪوي، لارڊ ٽينيسن، پڻ انهيءَ
وصف لاءِ زور ڏنو آهي، ته علم کان سرس انسان ۾
نمرتا ۽ ادب جو گڻ هئڻ گهرجي.

اکر سادا آهن. پر سُجان آهن. جيڪڏهن علم ۾
اڪابر آهين، پر نهڪرهان آهين ته تو پنهنجو علم مٽيءَ
سان ملائي ڇڏيو. تنهن کان ته اڻ پڙهيل هجين ها ته صد بار
بهتر. ڪو ڏوهه ته نه ڏئي ني ها. مور ڪي معيار ناهه ڪاه

ٻڌايو نه ڇا، پر ٽون پاڻ جو پهلو سمجهيو وڃين ٿو
پل لوڪان لڪجي، لوڪن مٿهن لئي ڪجھ نه ڇڏي.
ٿي دل ۾ لوڪي بد دعا ڏيندو. جي هان. خوشامند ڪ
نه ملڪ ۾ ڪوم ڪالهي. جڏهن اهي لوڪي وڪ
وهن، ۽ مٿرا مٿرا سر آلاپين ان ڏهن هي ۽ وڃن ڀاد
" لوڪ پتمٿين ڪڇو نه هووي، ناهين رام
لـون ڇاڙ هولدي الٽي رمز هلينٿو. آخـرت ۾
۽ ان ڪ قوٺ ڪم ۾ ايندو.

سائين گياني جي گفتي جو پهرون اکر "نرت" آ
عام گفتي جو اکر آهي "نرت". انهن ٻن اکرن
آهي. "نيرت" برابر "ڪرهت" جي آهي،
عقلمند ۽ علمند ٻئي آهين. جيڪي پڙهيو آهين
دل سان هندايو ۽ اٿيئي. جنهن لاءِ لسمهٽو عام
وهنوار شاهد آهي. پر جيڪڏهن لـون نمرلتا پو
پيش نٿو اچين ان پرو ڇٽيو نه تون "نرلو" ناهي
اپماني آهين. نه پوءِ ڇٽيو ن. لمهجي عمل جو پيالو
نه آهي. ڪرڙو آهي. تي سکهيٿو، نه ڳياني د روه
"نرت" اکر کي وسيع معنائي ڏني هجي ۽ مٽهس ڪرها
۽ "نرت" ٻنهي جي پاونا پري هجي. نرت جو مه
سائين گياني نظراندار لٿو ڪري سکهي. ۽ سچ ٻ
اهوتي آهي. جمالو عمل جو نشان ۽ اهو شخص آه
جو نرمل هئي سيتل سڀاو جو آهي، ۽ لئدي خواه ون
سان هست جوڙ جو رستو هليٿو.

ڄون تان ته جڏهن ستگر پنهنجي مرضي راضي نٿي. پر
هو مدار طالب لئي آهي. پورڻ شيوا ڪري ستگر
جي سنگ مان لاڀ پرائي سگهبو. گروءَ نانڪ
پنهنجي جون جو ته فرمان آهي ته گروءَ ڪرڻ ضروري آهي.

” ڪهه نانڪ نهچئه ڌياوي
وڻ ستگر واٽ نه پاوي.

هن ڏس ۾ قرآن شريف جي آيت وڌيڪ وزندار آهي :-
” من لا شيخ له فشيخه الشيطان.“

جنهن جو ڪو شيخ يعني سچو سالڪ نه آهي، اُنهيءَ وارو شيطان جي هٿ ۾ آهي. شاهه صاحب جن ... بيت ۾ اها آيت هن رمز ڪري آندي آهي :-

” ذوق دل کان دور ڪري ڪرسي جن صفائي.
من لا شيخ له فشيخه الشيطان، ان ريءَ اونداهي“

۽ اهڙي ڪارڻ هو جو ورتڪار ۾ مجهيل سنتيءَ کي سگوري شاهه هدايت ڪئي ته هو انهن پير ڪري وڃي ته انهن سر جهڪاءَ جن اهو پند ڪيو هجي. يعني وڃي ڪو ڪامل مرشد ڪر.

حاصل مطلب ته گروءَ بنا گت ناهي. پر سائين لير ڏاس جن انهن ضد نشا ڪن. سارو برهماڻ خيال ني بدل آهي. خيال ڏوارانون ڀيءَ باطني ۽ ظاهري. سائنس ڪياني جن عروج ۽ نزول - اندر ۽ ٻاهر - الله

سنگر مهما

"سنگر جهڙو شاهه، ڪوله ڏنو ٻين ڪاٿهين،
هرچي ڏنو جنهن ٻروالي، آهم ڏن آڌاهه،
نڪي ٻڇائين جات پات، نڪي ٻڇائين راهه،
ڪري من اڇاهه، سامي ڇڏيائين ڇن ۾"

سامي سنت سڄان جو اُپديش آهي ته جي چاهه
نه من ۾ سائين سگهوري لاءِ چاهه پيدا ٿئي ته پوءِ، پيار
من اَڇاهه حالت ۾ رکي. من جو چاهه اهي خوديءَ ج
خوراڪ. ۽ جتي خودي آهي اُت خدا نه رهند
سوامي مياڻ مشابهت آهي. مياڻ ۾ هڪ ڪاتي مائ
سگهندي. ٻن جي جاءِ نه آهي. فيصلو توهان ڇڏ
آهي. چاڪون، جو سوامي سمجهيو آهي. خودي ۽ خد
ٻه ٽوڪ آهن. اَهڙي طرح آهم ڏن ۽ ماما موه ٻه ٻ
ٽوڪ آهن. سيد عبدالڪريم درويش جو پڻ چوڻ آهي

"پسيوران ٻه ٽوڪ ڪنهن نه ڏٺا پاڻ سين
هڪ سڪڻ سپرين ڪي، ٻيو لاڳاپو سين لوڪ"

پر جنهن دڳ هلي، لوڪ لاڳاپا لاهي، سڪ سچ
جي وڏائي سگهجي، سو دڳ لڳائي ڪهڙ؟ سامي ج

ل جو خيال ئي ضابطو پنهنجي اچا مرتب ڪرڻ.
ڪرڻ ۽ نه ڪرڻ جي لاءِ چونڊ. "اڀياس ڪرڻ
سمي اڀياسيءَ کي ڪئين هلڻ گهرجي وغيره لاءِ
ڙه جي رهبريءَ جي ضرورت آهي. ڪيتريءَ قدر
خود جگياسُو محسوس ڪري سگهندو."

گروُ ۽ شش جي سمبند بابت سائين ليرتداس خلاصو
جهه ڪون چيو آهي. پر هي ٽي اٺو سدن اڪمل
ن، قوُل - عقيدو - عمل. هيءَ ٽئي اڪري هن حوالي
ٽي معنيٰ رکيتي. سدن مراد اها ئي ڏسڻ، اچي له
ڏهن گرو ڪرڻو آهي ته گروُ ۾ عقيدو يعني سمپوُرڻ
وشواس هئڻ ضروري آهي. وشواس هجڻ آدمي مُرادي
ڻ جي لياقت نئو رکي. گروُءَ جا قوُل يعني وچن هڏي
سان هميشه آهن، ۽ پنهنجي رهنيءَ ۾ ڪرا اُٿارڻا
هن. گروُءَ جي شش قدمن ۾ هلڻو آهي. جي گروُءَ
لاڳت لاهي، ته وشواس بدا ۾ اپت نه آهي. وشواس
ي ڀاونا ڇا ٿيندي آهي، ۽ اپت جي مراد ڇا آهي
هن حوالي ۾ وهدوادي سنت سامي جو اپدلش آهي:-

"نيڪيو جهن ستو سنڪروُ اُٻون سڪه ٽي،
سهنجي تنهن شيوڪ جو سنسو دکه لٿو."

وشواس جي حوالي ۾ 'سڪه' شبد معنيٰ رکيئو.
سڪه معنيٰ شيوڪ. سڪه معنيٰ ٻراءِ عقل سڪه. يعني
عمل ڪر. شيوڪ ۽ سڪه ابرابر جا اڪر ٽنهن مهيا

۽ ھو ھو شبدُ استعمال ڪيا آھن. واھن شڪتيءَ ھ
آھي جا آھي انسان جي ٻُڌيءَ، يعني اندر جي سوجھ
اُنتھ ڪرڻ. سائين گيانيءَ جو ٻرھوڻ آھي ته جي انس
چاھي ٿو. سدس جيوَن سدا مُند بھار ھجي ته اُن ڪ
واھن شڪتيءَ جو وڪاس اھڙيءَ طرز ڪرڻ گھرج
جنھن نزول عروج جي اشاري ھلي، تان جو اُن ج
زندگي صرف روحاني راز جوئي اظھار ڪري. لو
لھوارو ويندو آھي. لھواري وھڪ وھڻ، سولو آھي
ٻر طالب کي اوڀارو وھڻ گھرجي. يعني لوڪ وڃ
ذڪڻ ته طالب ڪاھي اُلر لاھي ۽ چاڙھيءَ جو حساب
آھي جو شاھ صاحب نديءَ ٻر پساٽيءَ جي وھڪ ج
حوالو ونئي ۽ سمجھايو آھي ته خيال ۽ خيال لي ضابط
جا ٿيندو آھي. جڏھن ساري خيال جي ڪيڏ آھي ته
انھن چوڻ ھڪ سمجھاڻيءَ مثل ٿيندو ته:-

خيال ڪي ڪر يار! خيال سان قتلام،
طالب تان سٽي، جيوَن سُر ست نام.

جيوَن سُر، سائين گيانيءَ جن جو رچيل شبد آھي،
شاھد آنھد شبد جي بدلي ۾ ڪم آندو اٿن. ھوَرن
اُپياس ڪان سواءِ، ھين سُرن کان ڪنارو ڪري، صرف
جيوَن سُر سُرڻ ڪرڻ ناممڪن آھي. اھڙي اُپياس
کي سائين گياني ”ڦيرڻ، قائم رکڻ ۽ رد ڪرڻ ڪراڻ
لي ضابطو حاصل ڪرڻ جي شڪتي چون ٿا. يعني

چا نه مام، پرواه، آهي! آستڪ آهين! ڪفر پوائين ٿو!
ڪمع ناهي. الٽيءَ ڪ سُڌيءَ راه سڄاڳ نہ آهن.
ي ڪٽي ٿيو. پر اندر ۾ هاڃل نہ آهي. وقت الله و
ھن ائا سجاڳ ورتي لوڪي حقيقي جوت جو احساس
وانيندي. يعني روحاني راه لي ڪفر به طريقت ۾
ار آهي. ماڃي پانڪ شريعت پاد ڏاري ٿي. الٽي
ي اُنڪي رهيا سي مونا مجوُ. اهي ٽرڪي وجي
ـکهتا. پر جهن اول ۾ ڪفرڪاني پالي ۽ پوءِ
وهياڻي دُور ڪئي، سو برابر از خود پڪي ارادي،
ھي، خوشي، اَنہ دواسہ اليو، پسڪ ٿيو آهي. هيءَ نہ
ڪندو. هن مجبو آهي. هڪي مڃاڻو نہ وڻو آهي:
ھن ڳالھ وڏو فرق آهي. هڪڙو سڄو دُور ٿي ولو
ھي، ۽ پنھنجيءَ مڃتا مونِي ماڳ آيو آهي. پنھنجو
ط مان پندا ڪيل ٿئين جو هيءُ بوجاري آهي. اُشرڌا
ان شرڌالو بڻيو آهي. اُن شرڌالوُ نہ آهي. ٻئو
ئيوڪ پنھنجي واڳ واحد جي سپرد ڪري پيا پيو
ولي سنسار ۾ ورتي ٿو. هڪي هاڻي سڄو برهم
ود پارٽي پا اسلام ڪلمو گرہ تسليم ڪري سگهجيتو.

سائين ليرنداس جن پاڻ جنهن وجھ مرشدي حاصل
ڪئي سا ڪتا ڪهن نرالي روحاني حساب ڪتاب جو
پرماڻ پتر آهي. عجيب ڪهاڻي آهي. مرشد ڪرڻ
جي من مراد گهران سهي سنپري ڪرڻ لڪتا هئا.

ويندا جڏهن شيوڪ ۾ سکڻ جي ڀاونا هوند
سکڻ جي مراد جيڪڏهن گروءَ در وڃبو نه هجنا
ڀاونا اڀرين پيندي ۽ گروءَ جي بدل قول لئي
ڪرڻ جو چاهه ٿيندو. ٻہ ننڍيون، اُپت ٿيندي، سمب
ٻه ۾ نُوس، جو دک جو ڪارڻ آهي، لڇڻ کان ڇوٽڪ
پائڻ. جڏهن شيوڪ مجبور اُڀيان ٻوڙان لڇڻي ڦٻو
پوندو. گرو رامداس، چوٿين پاتشاهي، پڻ هڪ سد
سلوڪ، هن بارَي ۾ چيو آهي.

" آپ گواءِ سيوا ڪري، تا ڪِڇ پائي مانُ.
حرمت لسو اڳلي، او وجهه پيہ دوٽا پاءِ.
ممي ڪري برابري، ڦر غيرت اندر پاءِ.
وَجهه گوائي اڳلا، مهي مهه پاٽا کاءِ."

لعني هليو آهين گرو ڪرڻ، ۽ پٽ پنڌي اڳي
گروءَ جي پرک لهڻ، ان ٻوءِ لمهدا ۾ ڀيڙا پار ٿيا
لعني نہ ٿيندا. اڱندو اڳلي روحاني ميڙي چوندي ب
کوهي وهندين. ٻو جي وشواس رکندين ان ٻڌيءَ ج
مٽا ٿيندا.

هڪ ٻيو ٻہ درشٽي ڪرڻ آهي جو آهي، ڪف
لعني اوشواس، جي اهميت. ڀڳت ساٿين سر مت ج
فرمودو ڇا ٻر هڪ انقلابي اعلان آهي تہ :-

" اَوّل ڪفر، پوءِ مجرڻ، پوءِ مجهه اسلام.
مُلا سوجهڻ ڪين ڪي، اون مجبون جي نام."

آدمي بينظير

"اَنيِ ڀري اَسِ ڪنهن ناوان ڪنهن سرلو"
گروُ گرنٿ صاحب

اَسِ ڀير ڏن رات سمهوُ رهيا. هڪ هڪ پهر هڪ
ڪ ڪنهن. ۽ پهلا لسائين ڪنهن سرلو لاء ڪهڙو ڀير رهيو!
يانين اهو ڪنهن وقت جي پائبنديءَ کان مٿي آهي.
ائين سمجهه لاء ائيءَ ڪنهن ٻ سڀ ڪهڙ سمائيل آهن.
صاحب جن جي واڻي آهي:-

"ڪاڻيا اَندر سڀ ڪجهه، وسڻ ڪنهن مطول پاڻالا.
اس ڪاڻيا اَندر، لڳ ڪنهن پرنمي، هاڻ پٽيل پاڄارا"

سرلو جي اَپما آهي. آدمي بينظير آهي. ڪاڪ
تلو پاڪ شڪتيءَ جو پهار آهي. روحاني ڏل، آلهڪ
ڪاس جي ڪاپهنا ڪندي، سچل سرمست هيءَ
ڪلام چيو آهي.

"حڏسن وهي هرڪو، لاحد وهي پير
سچوُ سوفير، جو حد لاحد لنگهي وڃي."

ليڪن "آدمي سي فقير هوائي هين." ۽ هيءَ
مر جوائي ڪتا آدميءَ جي آهي.

موقعو ڏنائي، دوستن جي سنگ ۾ سچل سائينءَ جي
درگاهه دراز ڏي روانا ٿيا. ٻٽرامٽر صاحب پنهنجي
نازنخري ۾ پورا هئا. پر سائين سچيءَ پرکي ورتو
نظر نهال ڪري ڇڏيائون. سوامي وويڪانند جي
آهڙائي ڪٿا آهي. هو ڪو، سوامي رام ڪرش
پرم هنس کي گرو ڪرڻ لاءِ وڃن ڪونه ويا هئا. پيو
جيڪو سو من ۾ شڪا ڌاري ويا هئا. پر مهر جو هٿ
مٿن ڦيرو، ۽ ڇا مان چائي پيو.

هيءَ ٿورو ئي اڳ جي ڪٿا آهي. سائين آير ڏنداس
آٺين سالين جا هئا، جو سندن پوڄ پتا کين ٿني لڳ
ڪراچيءَ پرسان ٿائي لڇمڻداس جي دربار ۾ وٺي
ويا هئا. ٻيڄ وانسي ٿار ٿري ڪان ٿي پڊرو. سا وصف ڀائي
صاحب جي اٿيءَ ڪي جهانڀي ورتي. اڏهن گهر ڪيائو
۽ بالڪ دربار صاحب کي سونپي ڏنو. ڀائي مڱهن
انڪار ڪيو. انڪار جو سوال ڪو نهي. وقت تيار
هو. وقت بادشاهه آهي. رمز پنهنجي هلندو آهي
جڏهن گهڙي آئي ته ڪڏهن نه جهليا ڪڏهن نه پليا
مرندي ڀائي ڏهر ويا. هڪ مثال ٿي پيا هن ٿڪين جو ته

ٻيڄ نه پورب ديس جا، تا جڏهن پڇا ڪن،
هڪ نه هلي ٿي سچ! ڇڪيو تا پرين پنهنجو ڪن،
همت ٻڌي ادب جا، لڳي آهيان تن سرن،
شل نه سي وسرن، نظر جنهين نوازي آهيان.

ندو صحو پوءِ فنا - سُڪر ۽ آخر ۾ دلال. چار درجا،
ر منزلون ۽ شريعت - طريقت - حقيقت ۽ معرفت.
تبدي شريعت جي پالنا طالب کي هن طريقي جي
وُجهه پهچي ٿي وڃي ته جي لون اڳتي وڌڻ جو چاهه
کڻندو ته پوءِ پاڻ کي وڃڻ فنا سمجهي. اهڙيءَ ٻُڌي
اصل ڪيل طالب سڪر يعني چپ جي حالت ۾ ٿي
هڻ پسند ڪندو، جنهن ڪري حق جي حاصلات ٿئي.
طالب حيرت جي حالت آهي فنا آهيان. پر اُهو پڌ جو
ته اڃان پورو احساس ڪونه ٿيو آهي. هو هاڻ چڻڪ
عرابو دربار جي دروازي لي بيٺو آهي. هڪ پير
باهر ۽ هڪ پير چانئٺ جي اندر. احساس ڪندي،
ڙو ٿي قدم اڳتي وڌي ته ڪيس روشنيءَ جو احساس
ٿيندو. جا حالت دلال يعني روشنيءَ جي آهي. جنهن
کي معرفت چئبو آهي. هن حالت طالب جڏانهن ڪري
پوڪ، ليڏانهن صاحب ڏسي ٿو سامهون:
هيءَ اها حالت آهي جنهن ۾ طالب، سرواڻا طلب
ڪان فارغ ٿي، اناالحق جي نعري هڻڻ کان مجبور ٿئي
پوندو آهي. اهڙي حالت رهندي، جيڪڏهن ڪو
طالبُ انسان ڪانئس سوال ڪري وڃي ته سائين سڀاجها
مهر ڪري شريعت طريقت ۽ معرفت وشيءَ لي ڪا
روشني وجهندا، ته هو درويش موج مستيءَ اندر
اَڏيون اَڌ پڪڙاون ۽ چپ پڪوڙيل جواب ڏيندو
„ڪُفر!" نه، ته ڪي اهي منزلون ڪفر آهن. پر هن

هن اعليٰ درجي جي زيارت لاءِ جن حالتن مان طالب کي لنگهڻو پوندو آهي تن جو ذڪر سائين لعل ڏنداس جن ڪيو آهي. حالتون ٻن ٽولين ۾ ورهايون اٿن. ١- صحو ۽ سُڪر (سڪر) - ٢- فنا، سڪر، دلال. صحو ۽ سکر حالت لاءِ سائين جن سادا اکر هوش ۽ بيهوش ڪم ۾ آندا آهن. باقي فنا ۽ دلال حالت لاءِ ڪجهه ٻه ڪونه لکيو اٿن.

صحو ۽ سڪر حالت جي مراد آهي ته طالب شروعاتي قدم هوش ۾ رهيٿو. انهن سمجهي ته هو شريعت جي نيمن جي پابندي کان واقف آهي ۽ انهوجب پيروي ڪريٿو. پوءِ جڏهن انهيءَ اَبياس ڪندي روحاني چڪ لڳيس ٿي ته هو هوش وڃائي ٿو وهي. معنيٰ ته هو مادي ۾ اَڇي ٿو وڃي. جئن شاهه صاحب جن چوڻتا لَهن لي لُعاب لڳي ٿو وڃيس. يعني ڪونشر چڪيل پٽي چهن چڙهي ٿي وڃيس. سکر لفظ جي حرفي معنيٰ ته اماڻي آهي. سُ + کر (ڪر) = سُن + کردن (ڪردن) معنيٰ ڪرڻ. يعني چپ ڪرڻ. پر انهيءَ حالتم سدائين نٿو رهي سگهي الڏو اَبياس نه اَٿس. لهڏڪري وري صحو يعني هوش جي حالت ۾ اَچي ٿو وڃي. اهو درجو ٿيو صحو- سکر- صحو جو.

اَبياس ڪندي ڪندي، طالب اُن درجي پهچيٿو جت صحو جي حالت ٻي معنيٰ ٿي پوي. هو شريعت جي درجي کان پار نڪري ويو آهي. هن جو اَبياس هاڻ هن قطار شمار آهي؛ فنا- سکر- دلال. يعني هڪ ٽيءَ، جي اَبياس جو سلسلو پهارجي ته پهريون درجو

وصل فنا جي حالت ۾ اچي وڃي. طلب جا اڻيندي
ي، ۽ طالب جي مقابلي مطلوب جي هستي ڪڍي
اوچ ٿيندي آهي، سا حالت محسوس ڪرڻ لڳي.
اڻ پهچي وڃڻ طريقو آهي حقيقت جي ڄاڻ حاصل
ڪرڻ. هيءَ انتظار جي حالت آهي جا سُڪر جي حالت
ي برابر آهي. پيار ڀري دل پنهن ڪان گوشو ڪري،
ب ۾ رهندي آهي مجازي ڪهاڻيءَ جي سلسلي موصل
ي راڻو ملهو ٻو وهاڻي وڃي جو انتظار جي گهڙيءَ جو
ر نباڻي نه سگهي ۽ وصل ڪي راڻي جو لباس پهرائي
يج سمهي پيئي. راڻو آيو. اٿي وسر ڏسي رسي
ايو. انتظار ۾ جو لطف ٿيندو آهي سو نه وڃو ملائي.
اڻ وصل جدائيءَ جي ضرب زير اچي وڃي. هاڻ
وج ۾ نڪتي، حق ورې هٿ ڪرڻ لاءِ.

حق جي اُولا دوران، طالب جون ڪرم اندرون،
سڻ، ٻولڻ، ٻڌڻ ڦري گيان اندرون ٿي ٻوندون
هن. يعني ڏسڻ، ٻولڻ، ٻڌڻ سڀ اندر ٿي اندر پاڻ
سان ٿيندو آهي. ٿڏهن طالب جي دل ڪجهه غيبي
شيد سرڏن ڪرڻ محسوس ڪندي آهي. وصل انهيءَ
حالت ۾ آهي ۽ چوڻي :-

”ٿڻون نيائو آئو، راڻي مُلّان راس.“

ٿيائو چما ٿيندو آهي! روشنيءَ جو احساس ٿيندو
آهي. شُهدي صورت ڪالي نظر ڪانه اچي. ليڪن

حالت ۾ جا دلال جي حالت آهي تنهن وقت انهيءَ سوال
جواب ڏيڻ ڪفر جي ٻولي ٻولڻ آهي.

سائين ٽيئونداس جن پنهنجي سياءُ وس آسي ڪري
خالي پني تي لکيو آهي، ڪفر شريعت - ڪفر طريقت
ڪفر حقيقت - ڪفر معرفت. وڌيڪ احوال ڪونهي.
مصدن ايياس جو اهڙي نوسگ هوندو هو. در حقيقت
نيندو ۽ انين آهي ته جت چوڻ ڏسڻ ٻي اڳل هوندي
آهي اُت ٻولڻ تمام گهٽ ٿيندو آهي. عمل ڪرڻ
جي مشغولي زياده، ۽ بيان ڪرڻ جي فرصت ڏهت
هوندي آهي.

شاه عبداللطيف جو سر مومل - رانو هن ايياس جو
ڪولا پاڻ آهي. شريعت جي درجي جو احساس مُومل
جي مجازي طبع مان محسوس ٿئي ٿو. هن کي مجاز آهي.
واه جو بيت آهي جنهن ۾ شاه صاحب مُومل جي مجاز جو
چٽر چٽيو آهي!

"مُومل ماري مير، آهيڙن کي آڪري.
سوٽيءَ گهڻا سڪائيا، پڙهيا، ٻڏت پير،
هڻي ليکي ليئر، مٽيو جن مٿن ۾."

ٻر وقت آيو جڏهن مُومل ميندرو ڏسي پنهنجو پاڻ
ٻُڌجي وئي. شاه صاحب جن چوندا :-

"گجر گهڻا گهائيا، پاڻا لڳس ٻهاءُ
ميندري مٿاءُ، لڳس ڪانَ ڪهار ۾."

ديدار

ديدار ھوءِ جي دوست جن،
ھُوند بهشت گهوريان مٿان تِن.

مان ڪين ھلندس.
پر فقير سائين! ھيءَ قدرت جو نيم آھي.
ھوندو. لڏهجي سر بلا.
سرلبر ناسوت آھي. چرلو ڇڏڻو ئي آھي.
ھوندو. پر ھن سرلبر ۾ آسان رب سڳوري جو
يدار ڪيو آھي، سو ڪئن ڇڏجو! مونکي ڪفر جو
ات نہ پڙھاءِ.
فقير سائين! قدرت جي آڏو اچڻ ڪفر آھي.
ر جي ڪفر ڪندي رب ملي تہ ڪفر بہ ذڪر آھي.
فقير سائين! اڄ ھن مان توھانکي رب جو واسطو وجھي
عرض ڪريان ٿو تہ توھان رب جو سڏ اوناھو؟ ھلو.
تہ ھل سڄڻ! رب پاڪ جي اسم تان صد قربان
بندو حاضر آھي.
رات جو وقت ھو. سائين ليرتداس مهراج چيلي
ڪي ساڻ ڪري ھواخوريءَ لاءِ نڪتا ھئا. ھلندي

چانڊيءَ چمڪ ڇانيل ٻَٽَ ٿئي ٻٽ لطر انڌا آهن. سا حالت وِصل جي هئي. چوائي :-

” ڪيڏانهن ڪاهيان ڪرهو؟ ڇوڙس ڇِتائو.
راتو ۽ راتسو، رءِ راتي ٻيو نساهه ڪو. “

طالب هاڻ عارف آهي. هيءَ دلال جي حالت آهي. فنا ۽ بقا جي حالت حاصل ڪري. دنيا فاني آهي. سرلمر جڏتو آهي. پر عارف جيئين ساهه سرلمر ۾ انس، انهيءَ فنا ۽ بقا اَمر جوت جو جمال ماڻي ٿو ۽ هڪ ٿي لنڊلار سُر آلاپي ٿو:-

” ڪانهي ٻي لدوار، ٻيو مڙلو ٿي ميمتِ رو. “

آخر ۾، جڏهن پراڻ پکيڙو پرواز ڪري ويندو، تڏهن جوت ۾ جوت سمائجي ويندي ۽ فاني سرلر اَمر ڪهاڻيءَ جو راز ڪولي ٿو:-

ڪٿ برهمٿ الڪو جانو،
سَرب ڪلا الهه سرلر ڄاڻو.

مسلماني عقيدو آهي ته مَيّت کان، ملڪ الموت جا ٻه فرشتا، مُنڪر ۽ نڪير، قبر دفن ٿيڻ بعد، هيءُ ٽي سوال پڇندا آهن.

١- تنهنجو الله ڪير آهي؟

٢- تنهنجو نبي ڪهڙو آهي؟

٣- تنهنجو دين ڪهڙو آهي؟

سوالن جي جوابن تي منحصر آهي، ته ميت بهشت جو حقدار آهي، يا دوزخ جو عذاب ڪيو وڃي. پر جن اکين الاهي عشق ڪاڻ پاڳل آهي، سي نظر ڦيري ويندئون آهن. عاشق ڪهڙي ڪاڻ جو هنن سوالن جواب ڏيڻ لاءِ منتظر رهي. سهڻي ۽ سسئي جي ڪهاڻين جي ذريعي شاهه صاحب هن عقيدي جو اظهار ڪن ٿا، ۽ تنهن مثالي عاشق جي حالت بيان ڪن ٿا ته ڪنهن عاشق جو من ڪنهن ٻي مستيءَ ۾ گهايل آهي جو هو بهشت جي به پرواهه نه ڪري. پيغمبر صلعم کان طالبن پڇيو هو ته "بهشت کان مٿي به ڪي آهي؟" ته جواب ۾ فرمايائون، "خدا جو ديدار." شاهه صاحب پنهنجي شاعراڻي فن ۾ هيءُ فرق، بهشت ۽ ديدار جو سمجهايو آهي.

"ٻيءَ مَ طهورا، وانءُ اورانگهي اوريان،
وڃان جي وصال کي، سي سڀ اجورا،
حاصل حضورا، سڀ جي سڀ لٿي."

سر بلاول.

هيٺ ڏي اُلي اَچي نڪتا جنت کي ٻوٽن پاڻي مهرُ ڪيو ٻڌيتا هئا. هڪ سائين لوڪ هو جو زمين مٿي لمو ٿيو سُتو پيو هو ۽ دم ڏيڻ لڳي هو. اِهو نظارو ڏسي سائين امر لداس مهراج کي ٻڌايو ته. فقير سائين ۽ ملڪ الموت جي وچ ۾ گفتگو هلي رهي هئي.

فقيرن جا ٻول آهن. فقير جاڻن. پر هيءَ هڪ نرالي روحاني ڳالهه آهي. سرلر جي مهمان نه هر درويش ڳالهائيندو آهي. "من مندر، تن مست قلندر، ڪهت ٿي ليوت ناوان." هيءَ وائي گروُ گرنت صاحب ۾ لکي چڙهيل آهي. سرسهڻيءَ ۾ شاهه صاحب سهڻيءَ جي صورت موت جي فرشتن کي چون ٿا ته مهنجو مهن ميهار يار ڏانهن آهي، تنهنڪري توهان جي ڳالهين ۾ مونکي دلچسپي ڪين ڪا آهي. سائين ڳالهه سچي ٿي ڪري. موت جا فرشتا ڏسي اُنهن کان، پڇي ٿي ته توهان پنهنجون ڏنو ۽ مونکي تنهن سچ کو ڏس ڏيو. يعني موت وقت به طالبن کي مطلوب ياد آهي.

پر تنهن ڪارڻ موت کان نٽجي ڀڄڻ نه. هن ناسوت سرلر ۾ موت اَمر آلما پالي آهي تنهنڪري مان چولو نه ڇڏيندس، سا رمز وڏي پهچ وارن جي آهي. ڪو ترالو راز تنا ٻرلين ؟ جو آهي ته درويشن جي وس آهي ته پنهنجيءَ اِڇا سرلر اياڳين. موت سندن وس ۾ آهي. پاڻ موت جي وس نه آهن.

پردا نشين

بابا! واپس موٽي آيا.

ها پٽ. درويش دُور نه آهن ٿي ڪونه. الي ٿي
لاقات ٿي وئي.

پر بابا! وٺا به ڪڏهن ورنا.

پٽ، اِها حقيقي عشق جي ڪلابازي آهي.

ڇا مطلب بابا. مون سمجهيو ٿي ڪونه.

پٽ ڳاڏي ڇڏي وئي. نراس نظر ڪٽي ڪوچوان
ائين نهاريم نه صورت ۾ سائين سخي پالسر. مهان ٿي
ڪ هئن. ڇاڪاڻ انهن ٿي ڇيانون نه مان هردم لوسان
هيان. ڇا ڪون ٿو هلاڪي ڪري درگاهه دراز وڃن؟

بابا! اسرار آهي!

ها پٽ. پر ان لاءِ جي انهيءَ بد نه پهتا آهن.

سپتري چندرا، سهاڳڻ ڀاڳڻ، ڀيڻ ساولڙي،
ر ڳواسڻ، بيمار هئي. چندرا لئهن رات سندس ڪمري
سار سنڀال لاءِ ستي هئي. ڇا ڏسي نه سائين سخي
اولڙيءَ کي ڪاهي پاڻي ڪٽيو پيا وڃن. ان ڏنهن اندر
اولڙي چل بسي. سائين سخيءَ سنڀالي ورتي.

چندرا ڏيءَ نئين، ڀار نه ٿيون. پٽر سمتان اڇان

طهُورا، بهشت جو شراب، نہ بطور انعام ٿيو. يعني شُڪرم جو سُقل. سو مشاهدو نہ نہ ٿيو. سا سؤدي بازي آهي. سرلهر ڪ سڪہ جي لمڊا آهي. جي همت نہ، نہ هُت. هو ڏاڍهن "طمع ڇڏ لمار" فقيرن جو شان نشان آهي. لنهڪري جيڪڏهن ڪوئي حضُور جي وصال حاصل ڪرڻ جو چاهہ آهي نہ طهُورا جي بہ طمع ڇڏ.

سائين ليرڻداس جي فقيرَ جنهن دم ڏنو پيٺي لسن دوست جو ديدار ڪيو پيٺي. ملڪ الموت سمدن پائي ٻڌو پيو هو. هيءَ پهچ جا علحدا درجا آهن، جي سائين لوڪ ڪٿي سمجهن. بين ڏاج ناہ ڪا. جي پهتا، سي وري نہ ورڻا. جي ورنا، نہ اَلائي ڪهڙي مورت ڪهڙي صورت پائي جنم ورتو. لسہ پوءِ ڪفر ذڪر جي شاهدي پري ڪير؟ ٻڌو انمان، هيئن ڪري ڪونہ. خدا آهي جو خير ڪري؛ باقي آءٌ "پيٽي ناہ مون پتار."

وح به آهيان. مان پردو آهيان. مان پردا نشين به
هيان. جيئرو آهيان يا سرڳواس ٿي ويو آهيان. مان
ڪٿي جو ڪٿي، ڪڏهن ۽ ڪنهن وقت به پهچي سگهان ٿو.

ننڊ ۾ سمهيو پيو آهيان. فوٽ بال راند پيو ڪريان.
ال کي ٺُڏو ٿي هنيم. اک کلي پيئي. ڇا سبب؟
سان ته پير واٽ ۾ اٽڪيو پيو آهي. تنهن سبب
ٺڪ پوري نه هجي ڪانه جو بال کي ٺڏيان. هو ڇِڪ
رابر آني ۽ جاڳي پيس. مطلب ته منهنجو سڄو باقاعدي
ن مشغولين ۾ وڃڻ ني پيئي ٿي جِهو. ڪٿ لي سمهيو
پيو آهي. ساهه به کڻي پيو. جو لکيو هوندو تنهن
ڏنو. پر راند به پيو ڪري. جو نظارو اهو ڪو ڪونه
پيو ڏسي. پر پاڻ پنهنجي روپ کيمل ڪيليو پئي.

ڀاءُ سان سمهيو پيو آهيان. ڀاءُ ننڊ مان اٿسي ڪڙو
ٿيو. ڏونڌاڙي مون کي پڻ آثار ٿا ٿين. جي ٿو مونکي
چماٽ هڻي ڪڍي. ڇا سبب؟ گهر جا ٻيا ڀاتي به
أٿي وڃي رهيا. شرمانجي ڇمر له ننڊ ۾ ٿول ذري
ڪاڻ لسوسان جهڳڙو ضرور ڪيم وڃڻي ! پاڻهه مٿي
ڪري چماٽ به هڻين ماڻهو. پر مون کي ڪهڙو سماءُ
له برابر هي ۽ سُتل پاڻهه ڪڍي وڃي ! سچ پچ چماٽ
لڳي وئي.

ته ڇا سپنو به سار جهڙو آهي؟ جي ها. پيو ڪو
به جواب ٿي نٿو سگهي. جهڙو پيا، له هيءَ سپنار

کري نه ٿيو هو. ماءُ جي دل اُداس. هڪ اَمر جنهن لاءِ مان سڄاڳ، ٿي؛ هيءَ ڪٽولو صاف ٿي ڪيائين، ته وهاڻي هيٺان چار ڪارڪون ڏٺائين. ڇا مطلب! لاڳيتا چار پٽ ڄاوس.

هڪ برهمچاري اَچي مهمان ٿيو. اُسهڻ لي سائين ڪين اِسٽيشن تي اپڙائڻ لاءِ ويا. مهمان کي اعجب هن ڳالهه تي ميزبان ڪانئن ڪو خاص برهچنه ڪونه پڇيو هو. برهمچاريءَ کي پنهنجو شوق ٻيو هو. شوق پڳوان جو رُوپ ڌارڻ ڪري پنهنجو برهچنه، روحاني راز، ٻاڻ ڏنو، ته ڏهن سائين ٽيرٿداس جن مالا پارٻتيءَ جو روپ اختيار ڪيو. ڪرامت جي برخلاف هوندا هئا. پر وقت کي سلام ڪري برهمچاريءَ جي هٿ پڇڻ جي من مراد، اهو علم ڏيکاريائون.

بيهي بصريءَ جي ڳالهه ڪندا آهن. اَيائي قلندرن جي قطار ۾ اُن قلندر شمار هئي. وٽس هڪ درويش مهمان ٿي آيو. تنهنکي پنهنجيءَ شڪتيءَ تي ناز هو. رت ڏنائين ته پاڻيءَ تي بيهي ڪري هلي گيان گوشت ڪريون. تڏهن بيبي صاحبا، جنهن ڳالهه جو اَصل مطلب پرکي ورتو هو، چيائونس ته هوا ۾ هلي ٻهڙ ستو ٿيندو، جو اُت لوڪ نظر کان پري هونداسين. درويش شرم ۾ ٻڏي ويو؛ پيرن تي ڪري پيس.

سرهو آهي. روح به آهي. مان سرهو آهيان. مان

بار نہ چمندا هئا. پر تڪاءُ ڪونہ ڪمائيندا هئا.
ڏهن مايوس دل ماءُ هڪ رات سمهي پيئي هئي، نہ
ندس سرڳواسي ٻوُج پتا ساڪيات روپ ڌاري اچي
سيس جو هٿ گهمائيندس نہ پٽر سنتان ٿيندو جنهن جو
الو ناراڻ هوندو. ٻڌو لڪي وٺو چنيءَ جو نالو
ي ناراڻ اٿم.

تپائيءَ لي روح گهرائيا آهن. اها نہ عام آشڪار ڳالهہ
هي. ڪا خاص تپائي ڪاله گهرجي، تڪا اگرهتي،
ڪو اشنان، تڪو ڪرجاپ اپاپ. هٿ رکيا ۽ روح
يا. ڪڏهن نہ اها تپائي پاڻ کان پاٺهين
چڙ لڳندي هئي. اهو آزمودو آهي. ٻيو پيمسل ڪٺي
هيو هو تہ هٿ آزخود هلي ڪري آيل روح جو نالو
ڪيدو هو سندس گهر ٻہ ڪا هوندي هئي تہ اها ٻہ
ڪجي وٺندي هئي. روني گهرائين. ڦاڪو پڇائي
ڪٺو ٻيو. واس ڦني وارو هليو. ڪُڪہ هيئنيان لکڪ ٻيو
هي. سو قؤل سياڻن جو آهي

اي اَنت لهڻجي ماڻا! مان ۽ تون نہ رواجي انسان
هيون. هر جي ڪامل شخص آهن، سي نہ جيئري
سماڌي لڳائي ڪٽي جو ٻڌڻ سگهندا. سرلو
هتي، روح هٿي. سرلومان سرلو! هٿ ساڪار. ڏٺ سو ڪيم.
ڪڏهن ٻنهي هند ساڪار. جهڙو موقعو، تهڙي ڪلا.
ڳيتي شڪتي آهي.

دوست! مهنجو هڪ عرض آهي. تهين وڪ، نہ

ظاهر ظهور، ۽ هوءَ ڏسن سگهندا. ليڪن، پردي پٺيان. دانهه ڇڏيندين، نه هوءَ ظاهر ۽ هيءَ ليڪن. پر اچي وڃي سگهونتا. ڏسڻ ۾ اچڻا نه، سلامت نرالي. پر حقيقت آهي ته، روح آهن. روح روپ ڌارڻ ڪن ٿا. روح سوکيم روپ اوستا ۾ رهن ٿا. هڪ نيترن سان ڏسندا آهيون. ٻين جو ڇهاءُ محسوس ڪندا آهيون.

پر پيارا وانلي، گروءَ جي ڪوٺيءَ جي ڪڙڪي کولي ته هيٺ محلي ۾ دروازي جي چانئٺ لڳي براجمان سفيد پوش درويش جو درشن ٿيو. مائٽن سان ڳالهه ڪئي ته چيائون ته محلي ۾ ٻارهين جي پير جو واسو آهي. ڪڏهن ڪنهن کي درشن ڏيندو آهي. آءٌ وانلي شهر سيوهڻ جو. مشهور ڳالهه آهي ته سيوهڻ ۽ روهڙي سوا سوا لک پيرن فقيرن جون نگريون آهن. سي ڪي سڀ ڏسڻ ۾ ايندا آهن ڪٿي؟ جڳن ڪان اهي درويش سوکيم سريرا استٿيءَ ۾ رهندا اچن ٿا. ڪڏهن ساڪيات ڪڏهن آلوپ پنهنجي وجود جي ڀاڻ ڏياريندا آهن.

منهنجي ماءُ ڳالهه ڪندي هئي ته، سندس پيڙهي ماسيءَ کي روز رات جو سمهڻ وقت کو اچي زور ڏيندو هو. ڏسڻ ۾ ڪونه ايندو هو. پر ٿورڙن جو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو هو پوءِ پنهنجيءَ ايا ماسي چوندي هئس ”ته بس نارائڻ فقير هاڻي وڃ.“ ۽ آواز بند ۽ ماسي ننڊ ۾ آرام سان سمهي پوندي هئي.

صوفي فقير

" اُو ڪو بيو فهم جنهن سان پسين پرينءَ کي. "
شاهه

سائين ٽيئرداس جن صوفي هئا ڇا؟ سوال آهي ته صوفي ڪير؟ جو ڪو به حق جي ڳولا ۾ آهي سو طالب ٿو سڏجي. لباس جي لحاظ طالب ڪن ڪهاڻي ڪمبل پائي پاڻ ڪاپڙي سڏائي؛ ڪي گيڙو رنگا ڪپڙا پائي جوڳي سڏائي؛ ڪي صرف ڪپڙي مان ٺهيل ويس ليڪي ته صوفي سڏائي، سا هيڪ ڪي ٺيڪ آهي. اهڙن ويس ڌارڻ لاءِ گرو نانڪ صاحب جن جو گفتو آهي:-

" من اندا نانءُ سُڃان. "

تڏهن شاهه صاحب جن من سڄاڻ جي وصف ٻڌائيندي بيت چيو آهي:-

" صوفيءَ ڌوئي صاف ڪيو ورق وجود جو. "
" تهان پوءِ ٿيو، جيئري پسڻ پرينءَ جو. "

تڏهن ته جي سائينءَ جا پيارا آهن سي صوفي آهن. جن انسان کي پيار ڪيو آهي؛ انهيءَ پاڻ پيا رهن ٿا، سي سائين جا پيارا لال آهن. انهي رنگ جي رنگا سي صوفي سڏبا. انهن جي جيوَن ڌارا اُجوَل اُمرت ڌارا

توکي ڪو ڏسي ويٺو. تون اُنکي نٿو ڏسين معنيٰ تہ آهي تہ. هوُ ڪونهي هوُ جيڪو توکي ڏسي ويٺو، سو تنهنجي پٺيءَ لڳي ويٺو. توکي مدد بہ ڪري ٿو. توکي سزا بہ ڏئي ٿو. تنهنجي ڪري ڇا؟ پوءِ ٻيا ڀاو ناهي. پوءَ جي مراد ڀرم سان نہ ٻرمن جي سوجهيءَ سان آهي. من صاف رکہ. وهنوار بہ سچو رهہ. تنهنجو وار بہ ونگو نہ ٿيندو. تڏهن، جڏهن تون توکي ڇڏي پرلوڪ ويندين، تہ اهي روح تارسي گُلن جي ورکا ڪندا. تنهنجي چهري تي، چمڪ هوندي.

اهڙا ٻانئي ڪيتا ساميءَ جن ۾ ڪٿي آهي. سندن سلوڪ آهي:

"جهڙو ٻليو ٻارڻ، تهڙي ساڃ سنگت سان.
سو ساميءَ رکي ڪيئن ڪي، ونءِ پاءِ ڪنهن سارڻ
سڀ جو گهري ڪلياڻ، پرتم ڄاڻي پنهنجو."

آهي شاهه جي ۽ سلوڪ ساميءَ جو هڪ صوفيءَ جي بيان ۾، برابر بيٺا آهن. "منجهائي منجهه وڻ هي،" سو ٿيو جو ٻارڻ ٻلي. "ڏٺي ڏهين جو واهڙ،" سو ٿيو "سڀ جو گهري ڪلياڻ."

سائين ايشرداس جن جو ٻيو ڪوري ۾ واڪي ڏسان سماڌ ۾ رهندا هئا، سو منجهائي منجهه وڻ جي فهم حاصل ڪرڻ جي من مراد. پڙهندا هئا ۽ اڀياس ڪندا هئا ۽ انهن ڳالهين جي حاصلات لاءِ جتن ڪندا هئا، جنهن ڪارڻ هو وهنوار ۾ سڀني کي پنهنجو پرتم ڄاڻن. من جي ڪشلتا ۽ نرونرتا جي ڀاونا سندن اڀياس جا خاص وشيه هئا. چاڪاڻ ته صوفي لاڪوفي جي اهڃاڻ عمل ۾ آهي، حرفن ۾ نه. ۽ عمل ۾ سد ڀاونا سان هڪ نظر سڀ سان ورڻ صوفي لاڪوفي هئڻ جو ثبوت آهي. سد ڀاونا نيت راس ڪرڻ آهي. ۽ نيت راس ڪرڻ وارو مهان پرش ڪرم ڪندو رهندو آهي، هن منتر جاپ ڪندي، ته، "اپني ٿي ڪڻ نياءِ، انڪي او جاني." هيٺيون ٻاوڻ منتر اچارڻ ۽ پرچار ڪندڙ مٿس پيار ڀري دل ۽ دليا جو پيدار آهي. وسارڻ ۽ دم گذر اهي سندس جاپ جا شبد آهن ۽

جيئان صاف سٿري هڪ ٻئي وهندڙ ڌارا آهي. هوءَ ٻٽو
پر به ٿيا پوڄيتر پسن.

سائين ٽيرٿداس جن جو صوفيانو لباس ريشمي رنگين هون ڏنو آهي. سندن رنگين ريشمي بستر به ڏنو اٿم. سندن جُتي به ڏٺي اٿم. پر رسالو ڀلي شاهه جو به ڏٺو اٿم جو پاڻ پڙهندا هئا. مُنڍ ۾ سندن هٿ اکرن نالو لکيل آهي. ساڌارڻ پڙهڻ، ٽي - ايم - گياني. بار. ائٽ. لا. اڳيان پٺيان خالي پنا آهن جن تي ڏهڙو ٽي ڪي لکيل آهي. پڇن مالا به آهي. اُن ۾ به خالي پنن تي ڪهڙو ٽي ڪي لکيو اٿن. پر ڪٿي به اهڙو اشارو نه ڏٺو اٿئن ته ڪو هو پاڻ ڪي صوفي سڏائڻ جو شوق رکندا هئا. سچل سائينءَ جي پڙ جا هئا. انهيءَ سرمست عاشق مولا جي پڙ تي ”نانءُ سچان“ وارن جي پڇا ڪانه هوندي هئي ۽ ڪمائي ڪر. قبول پئي. گياني انهيءَ پڙ جا پوڄاري هئا ۽ اُهو ئي دستور قائم رکيائون.

’ڪمائي‘ صوفيءَ جي صاف ورق وجود جي پڌر ڪري، جنهن لاءِ شاهه صاحب هي بيت چيو آهي:-

”صوفي لاڪوفي، ڪو نه ڀانئيس ڪير،
منجهيان ئي منجهه، وڙهي، پڌر ناهس پير،
جنين سانئس وير، ٿئي تنين جو واهرو.“

هيءَ هڪ ٻئي وهندڙ جيون ڌارا جو اظهار آهي، جنهن دشمن دوست جي وچ ڪو وڇائندڙ ڪونهي.

لڏ پلاڻ

رزان پري پيار جي، هليو آ سؤداگر ڪرڻ سؤدو.
ونگ ڏسي، دڪانن دل سؤداگر ڏنو هو ڪو،
لٽ ڪرڻ سؤدو.

ڏلهدري نارائڻ

پرشمت واهو مدبل هو. تعصب لر. سند، سونهاري
د، پياري جنم ڀومي ڇڏڻي آهي. سائين ليرتداس،
، پرهل دل اهڙو احوال هڪ دوست کي لکيو هو.
لادي هئا. پرجي ڇڙا چانڊ صوفي لکَ هئا، ۽ جن جي
دي هندن کان وڌ مسلمان ۾ هئي، تن لاءِ پڻ پيو
و چارو ڪونه هو. ڇڏڻي آهي. هند هلڻو آهي. پرسو
ڪنهن ومت! ڪنهن هند! وڏ اولادي. اَت پار.
سوا اُلٽي پئي لڳي. تعصب ۽ آپسوارٿ وڇاڻ،
سجا پراوا ٿي پيا. جيڪي صدق وارا هند ۾ رهندا
، سي پاسو ڪري ويا ۽ جي سند ۾ هئا، تن مان
ن نه موڪلايو به ڪونه. واه ڙي! دنيا واه! سيڪر
سجي مُنهن مُنهن موڙي پئي هليو. جيڏي سندن محنتا
ي، اوڏو ئي صدمو رسين.

وهنوار ۾ سنڌ س اوچ سياو جا شاهد.

اهڙي هردلعزيز اعليٰ سياو وارا سائين ٽيرٿداس جن هئا. انسان جي ڪمزورين جو کين احساس هوندو هو. تنهڪري ڪنهن سان ولر نه ڪندا هئا. نڪو وري ڪا دليل بازي ڪندا هئا. ٻر دل جي اُدارتا جي اوٽ، هر ڪنهن کي هر وقت پنهنجي وت آهر مدد ڪندا رهندا هئا. ورهاڱي وقت ۽ اُن مصيبت جي دؤران ٻارڙا هن قهر پکي رهڻ جو اُنوکو مثال پيش ڪيو. ياد هون "نانڪ نيت صاف ته درگهه پون قبوُل."

گياني سنت سجان جي رهڻي جيڪڏهن ڪنهن سکيا جو ٻاڻ آهي ته اهو صرف انهيءَ مدنظر نه هو دل جا صاف هئا، ۽ نه ڪ ڪرامت جا صاحب هئا. آلمڪ اُڌار لاءِ ڪرامت جي ڪلا ڪوئي ساڌن نه آهي. نيت صاف هڪ ڏک هڪ جتن ۽ ساڌن آهي. ۽ نيت صاف صوفي سڌيو آهي. تنهن حساب سائين ٽيرٿداس جن صوفي هئا.

هڪ دوست کي چٺي لکي هئائون ته، ”انسان
ي کي مجبور ٿيون آهن، ۽ هو حالتن جي زور بار
چي انسانيت جو ليکو لتاڙي وڃي ٿو.“ مطلب، ته
نسان سڀاو کان خراب نه آهي. ڪمزور آهي پنهنجي
رادي جو ايترو سبب حالتن تي قابو نٿو پائي سگهي.
هو واهر ناهي. پر ڪانئر نه چئبو. واهر سبب نه ٿيندا
هن. ڪروڙن ۾ ڪو ڪو. نه پوءِ ڏٺان ڏوهه ڪنهن
ي. انهن من کي لساڻي ڏٺي دل جا ڳوڙها دل ۾ پيئڻ
ڳيا، ۽ ڪنهن سان به نه ڦٽائيائون. منجهس ٿي منجهه
پاڻسان وڙهندا هئا. ۽ سڀني کي پنهنجو پرتم ڄاڻندا هئا.

سنڌ ڇڏي اچي هند آڏائون نه بنارس ۾ رهواس
ڪيائون. واهه جو پاڻ آستان ڳولهي لڌائون! جتي
سنڌ ۾ ڏٺن هت هر ورهيه وار شام جو چولڪي
ڪندا هئا. سندن سائين سائن ڪهڙا نه پيرپرا پر پنهنجي
طرفان انهن کي لکي موڪليائون ته چونڪي ٿي
سگهي ته لڳائيندا رهو. هڪ کي ته صاف اکرن ۾ لکيائون
ته گرهست جيون جي سونهن انهيءَ ۾ آهي ته هر روز
گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڪلاڪ ڏئيءَ جو ڏيان ڏار جي
جتن من جي ورلي صحيح ڪانئي هلي. نه ته پسونءَ ۽
پراڻيءَ ۾ ڪهڙو فرق!

پاڻ گرهستي هئا. ته گرهست آشرم جي نيمن جي
به پورولي ڪندا هئا. سڀ ڳالهه ڏي ڌيان ڏيندا هئا.

ڪري واضح ڪندا :-

"ادا رهڻ منجهه دنيا چاهين،
تان تون جڳ جي رهه پوري.
"هيءَ دنيا آئيءَ رهڻ ساري،
لهسان گهر جي سانت صبوري."

"جڳ جي رهه پوري." سو نه ٿيو لڳڙ سان چڪر واري ڪار ڪرڻ. چترائي سان ورتاءُ ڪرڻ جي هدايت آهي. اهڙو پاڻ ته سائين ڪان پڙهيو ڪونه هو. ها باقي "گهر جي سانت صبوري" پاڻ ته من وڻان هون وڻيري پاڻ جو واڪ آهي. سندن زندگي الهيءَ سڏ جو پڙاڏو هئي. پر سڏ به نه هئي. صبر ۾ رهڻ آهي پاسو ڪري زندگيءَ جا ڏکيا سکيا چار ڏينهن گهارڻ. پرهن رمز هڪ مراد انڪيل آهي جا فقيرن کي سويا نه ڏيندي آهي. "اڳ اڳرائي جو ڪري، خطا سو کائي" برابر سانت صبوريءَ جو پاڻ آهي. پر هيءُ پاڻ ضرور اُڀري ٿو ته هي ته اڳلو ڪنهن جو ڪيتو لوڙيندو. خيال ۾ نه فرق اچي وڃو. هيءُ سڀ پاڻ هنا جو سر ناهي. سائين گيانيءَ جو سر الاهيو سو هو:-

پيار مان اهڙو ڪريان، جيڏي منجهه مندر موهن دل آ.
خوشبو مان ڏيندو رهان، جنهن دم اندر موهن دل آ.

قلندري نارائڻ

هڪ دوست کين واچ سوکڙي ڪري ڏني هئي. ـندن ٻچن جتن سان خراب ڪري ڇڏي. ٻه ٽي ڀيرا موڪلي درست ڪرايائون. درست ٿي اچڻ تي صندوق ۾ بند ڪري رکيائون. موه نه هو. پر ٻڪ سان ڏنل سوکڙي سڪ سان سنڀالي رکي هئي. دوستيءَ جو قدر هوندو هون.

شادي جسماني ڇڪ جي پورائيءَ جو ساڌن آهي، تنهنڪري ضروري آهي. پر تنهنجا نيم آهن ۽ پنهنجن دوستن کي اِن بابت ۾ هدايت ڪندا هئا. شادي شده جوڙي کي اُپديش ڪندا هئا ته پر ڏن ۽ پر تر جي وچار پاپ آهي. سائينءَ سونهن خلقي آهي سا ساراهڻ سائينءَ جي بندگي آهي. پر ڪي ورلي اهڙا لوڀندا جي سونهن خاطر ٿي دل شاد ڪري دوست جي ديدار جو آنند ڪندا. تنهنڪري پاڻ پاڻ هلڻ سياڻپ جو ڪم آهي. اِنسان جي ڪرڻ جي ڪا مُند ڪانهي.

هڪ دوست کين اَحوال ڏنو هو ته هن جي زال وڌيڪ ٻار ڄڻڻ جو چاه نٿي رکي. موٽ ۾ سائين سمجهائي ڏنس ته هت سوال ڄڻڻ ۽ نه ڄڻڻ جو ڪونهي؛ سوال سنجوڳ ڪرڻ ۽ نه ڪرڻ جو آهي. اِها ٻما روڪي سگهو ته واه واه. باقي جڙي ٻوٽيون وسيلا استعمال ڪرڻ روا نه آهي.

سائين ٽيڙداس جي رهڻي تن گرهستي ۽ من بيراڳيءَ

شاديءَ جو معاملو هو. ڇوڪر جي پسنديءَ کين خاندان جي مرٻادا. برابر شادي ٻن دلين جو ميل آهي. پر تنهنجو مطلب اهو نه آهي ته واسطيدار ڌر رڳو ڇوڪرو ۽ ڇوڪري آهي. جاوَني آهي، سانڍهن به ته آهي، ٻڍڙوسن به آهي تنهنڪري گهروارن جي پسنديءَ به اهميت رکي ٿي. هر خاندان سماج ۾ پنهنجو درجو رکندو. هيءُ ٻيو اوچ پاونا جو اڳرو سوال نه آهي. پر حقيقت کي تسليم ڪرڻو آهي جا سياڻپ آهي. جڏهن سندن وس کان ڳالهه نڪري ويئي تڏهن دوستن کان ڇنڊ ڇاڻ ڪرايائون. مطلب، ته ڇاڪاڻ ته بيراڳي من هون تنهنڪري انهن ڳالهين ڏي ڌيان ڏيڻ سندن ڪم نه هو؛ اهڙي سندن مرضي نه هئي. اهڙي روش هر پنهنجي فرض کان منهن موڙڻ جي برابر سمجهندا هئا.

سندن ننڍي ۾ ننڍو ڀاءُ، مولچند، بمبئي ۾ پڙهندا هئا. هيءَ وڏا ڳي ڪان اڳ جي ڳالهه آهي. سار سنڀال لهڻ لاءِ، سن ١٩٣٧ع ۾ پاڻ بمبئي ويا هئا. ڪيس وٺي وطن ويا. ان کي مشغوليءَ ۾ لڳائڻ جي مدنظر نارو شاه ۾ بجلي گهر کولي ڏنائون. دادا مولچند پاڪستان ۾ ٿي رهيا. هن سال واپس آيا آهن ۽ لاڳاپا سڀ لاهي، ۽ هاڻ بمبئي ۾ رهندا آهن. پنهنجي ڏور ويٺ ڀاءُ دادا ڙرپتداس، جو بيمار رهندو هو، تنهن کي پاڪستان وٺي آيا ۽ گڏ بنارس ۾ رهندا هئا. حاصل مطلب، ته ”فرض پالڻ ڌرم آهي“ منتر جو گهرو اڀياس ڪيل هون.

موڪلائي

ج وڃي ٿي هليا شبدي ساک ٿي ڏيڻ لولاءِ شاهدي.
ن نه ٿو ڦرو آهي واعدو جي ڏسو جاچي پنهنجي مُرادي.
نارائڻ قلندري

پنج وڃي جي دَرگاهه سائينءَ وڏي جيءَ ۾ پراڻيءَ
جا شبدي ٿي هان، نه ساقي چا رهجي، وڃو انهيءَ
شاهدي ٿيءَ نه انسان جو ڪيل واعدو الله تعاليٰ سان نه مان
ندو، تون بندي نواز مولا منهنجو، جي پيروي باعزت
ٽڪي وڃي آهي. سامهي سنت جن جو سلوڪ آهي
" مالڪ، دنيا، الله ليکي نه لائين!" خداوند تعاليٰ
بندي کي راسي ڏني آهي نه چوڪو وٺج ڪري واپس
و رجانءِ. واپس وڃي بندي موڙي ساري سائين جي
ايمان رکي، نه حساب لئي مُرادي راسيءَ ڪان وڌ ٻڌڪ
نڪتي. جيون سڦل ٿيو.

سائين ليرٽداس انهيءَ رمز چوٿين جولاءِ سنه اُٺو ٻه،
ڙ نيونجاهه تي سفر پورو ڪيو. ان وقت بنارس مان
لڏي اچي مدراس ۾ رهڻ لڳا هئا. سنت ڪيشلداس
سندن پر لامي هئا. جن سان هن جي پهرين ملاقات سچل

جو اُن جو مثال آهي. طالب کي پنهنجي خيالن تي اهڙو
ضابطو هڻڻ گهرجي جو هڪ ورلي ٻيءَ ورليءَ تي
حاوي نه پئجي وڃي. سامهيءَ پُڙ ٻئي هڪ ٻئي جي
سڌ ۾ هڻڻ گهرجن. خود ٻارڻ گرهست ۾ ورلندي، چمڪ
بالٽيب نام سان جوڙي رکيائون. گهر ڇڏي وڻڪار
ڪرڻ ويا هئا. اُتانئون سائينءَ جي ٻڌڻ درگاهه دراز جي
وڻڪار ڇڏي گهر ڦريا هئا جت پنهنجي پنهنجي رنگ
۾ رنگ وڻڪار جهڙو ئي واهو مدبل پسکيڙي ويا.
نڪاڻو ڪرڻ ڪيلو هئائون. سندن گفتگو تي گيان
ڪٿا هوندي هئي. دولابين دولاب ڪيو يا پرلهين
لاب حاصل ڪيو پنهنجي چنتا کين ڪير ڪا هوندي
هئي. ڇو جو هنن مشهوري ڪانه ٿي چاهي. پنهنجي
من جي موج روحاني مشغوليءَ ۾ مگن رهندا هئا. ؟
اهو ئي ڪارڻ هو جو پراڻ ليا ڳڻ وقت ڪنهن کي ڪا
خاص هدايت ڪري ڪونه ويا.

هڻي پتا جي وڇوڙي ۽ وڏوا ماما جي ڏهاڳ، حالت
سمهان اولاد زارون زار روئڻ لڳو.

هن وقت سندن ٽي ڌيئر، جمنا، چندران ۽ لاج
حيات آهن. ڇئن پٽن مان مرلي پٽ هشو جو ڪلڪتي
۾ رهندو هو گذاري ويو آهي. ڇگو وارو وڃائي ويو.
دوستيءَ جو سچو ۽ عام ۾ پيارو هو. سندس نوجوان
سندل ڪلڪتي واري سندس پهاري ياد تازي رکڻ
لاءِ سنه ۱۹۷۲ع ۾ عاليشان جلد "روز نامچ" جي
صورت ڇپائي پڌرو ڪيو. اُهن سال سيپٽمبر ۲۳ سنه
۱۹۷۱ع ۾ گذاري ويو هو. جيوت، هيرو ۽ ڦتو حيات
آهن. هيرو لنڊن ۾ رهندو آهي. ڦتو ڪلڪتي ۾ ۽
۽ جيوت سيان بمبئي ۾. سندن وڏوا ماءُ پڻ گذاري
وئي آهي. اُنهي جي اولاد، نوَ ٻار، پنج پٽون ۽ چار
ڌيئرن مان هڪ پٽ گوپي ۽ ٻه ڌيئر گلاب ۽ مولچند
حيات آهن. سندن ڀاءُ دادا نوپنداس نه سندن حياتيءَ ۾
ئي راهه رباني وٺي ويو هو. گلابراءِ ۽ مولچند بمبئيءَ ۾
رهندا آهن.

ساڌو لن سپتر جيوت لـ گهر ۾ مندر ٺاهي ويٺو
آهي، ۽ سرڳواسي پتا جي يادگار ۾ مڪان کي سڏيندو
ني "تيرٿ آستان" آهي. صدق جو اظهار آهي. چوٿين
جولاءِ ورسيءَ جي تاريخ آهي- موقعو وٺي هيءُ
پستڪ جو ڪهاڻي جي گيان ڪٿا آهي، ڇپائي پڌرو

سائينءَ جي پڙلي ٿي هئي. پوءِ ڪيئل سائين ٻه اچي حيدرآباد رهيا هئا ۽ سائين گيانيءَ جي چڱو ويجهو ٿي ويا هئا. هن درويش سائين جي پرلوڪ پڌارڻ جڻ لي هيءَ ڪولا ٺاهي هئي.

"مهدو هو جولاهه جو چوٽين ٺيو نجاه.
جوت ملي ٿي جوت سان، مرليءَ لوڪ مجهان.
آواز ٿيو آڪاش مان، عاشق ڪين مرن.
جيئڻ مرڻ وس پنهنجي، پرياڻو ڪين پڇن:
ڳجهه سندي هيءَ ڳالهڙي، هو عاشق ڪونہ سڻن.
ڪيئل خاص ملن، منڙن پڻ محبوب سان."

اٿين ٻراٻر آهي ته سنت گيان ڪٿا ڪتيندي ٻُر ٻُوڙ ڏيندا آهن تہ اُن ٻراڻي پنيان چو روئجي "جو اُپڄي ڪهر جاه." ٻر اهو ٿيو جهل مٿي چانيل بوف ڪان پڇڻ "ته ڙي! سج جي گرميءَ ڪارڻ ٿون چو ڳري پاڻي ٿي ندي نهر جو روپ وٺي ٿي وهين؟" ٻهار ۾ گرمي آهي. "باه بره" جي چوندا آهيون. ته ذهن بر اتم جي وچوڙي دل رندي آهي. ۽ لڙڪن ٻرون اکيون انجي شاهدي ڏيندڙون آهن. سنت ٻہ رندا آهن.

سائين ٽيرٿداس جي پرلوڪ پڌارڻ تي چيا اُرڏانگي، اسري نہ رندي! وچوڙي جي ڏنگ مارئل اُستريءَ کان اَلاوا سمدن اَڻن ٻارن مان ست حياتُ هئا، هڪ ڏيءَ ساوتري ڪانٿن اڳ سرڳواس ٿي وئي

سائين منگهارام تي روحاني رنگ چڙهڻ لڳو. سائين ليرنداس جن جي پاءُ سائين نوبتداس جي معرفت عرض پيش ڪرايائون ته ڪين سائين پنهنجو ڪن. تڏهن سائين جن ١٤ فيبروري ١٩٤٣ع تي سائين منگهارام کي پنهنجي راضپي جو سماچار موڪليو. تنهن ڪانپوءِ گهرائپ وڌندي وئي. ورهاڱي بعد سائين منگهارام دستور موجب هر ورهسپتي وار پنهنجي رهواس بمبئي ۾ چونڪي لڳائيندا هئا جت پرامي پاڻ وٽي لاڀ پرائيندا هئا. سائين جي پرلوڪ پڌارڻ تي سندن مورتي استاپت ڪئي وئي. هر سال ١٨ سيپٽمبر جنم ڏڻ ملهايو ويندو آهي ۽ چونڪي پڻ لڳندي آهي.

دادا نوبتداس جن جو ديهانت ٿي ويو هو. ورهاڱي بعد سُنت ٿي سنه ١٩٤٨ع ۾ ٥٧ سالن جي عمر ۾ بنارس ۾ پنهنجي مرادي پاءُ سائين ليرنداس وٽ چولو ڇڏيائون. گهڻي وقت کان بيمار هئا. سندن ۾ ٿي سرير لاڳاپل ٿي ويو هون ۽ پنهنجي پونـدا ٿي ويا. سندن لکيتن مان انهن اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته سنه ١٩٤٣ع ۾ جڏهن سائين منگهارام جي سفارش ڪئي هئائون تڏهن سرير جهڪڙ لڳو هون.

زندگيءَ جي پوئين عرصي ۾ بيماريءَ بلڪل لاچار ڪري ڇڏيو هون. لوبه جي لاس وڪوڙي ويئي هئن. اهائي ڏن هوندي ته:

ڪجهي ٿو.

پرمتوان جو نہ ڏاٺو ڪونهي. تن مان ٿن جو ذڪر ڪرڻ ضروري آهي. ڪيٽل پگٽ جڏهن جو ڏيهاڙو سنه ١٩٥٧ع ۾ الهاس نگر، بمبئي ۾ ٿيو. واھ جا سائين جي استتيءَ ۾ گيت لکي ڇڏيا آهن. ٻيو رام جيٺداڻي سيوهڻ وارو. ڳوٺان لڏي اچي حيدرآباد شهر وسايو هئائون. سنڌ ۾ سائين سان جيٽڪ گرو ۽ شش جو جوڙ ميل هو. پنهنجا گهرو معاملا بہ انهن کان سلجهائيندا هئا. مون پنهنجي دوست ڊاڪٽر هرو سدارنگاڻيءَ کي چٺي لکي هئي تہ سائين بابت ڪجهہ احوال ڏئي سگهي تہ ڀلو. تنهن دوست پرڻ رام جو ٿي حوالو ڏنو. هن وقت ملند، بمبئيءَ ۾ رهندا آهن. سائين جي سپتر جيوت سائٹن ملاقات ڪرائي هئي. ونان سائين جي گيان ورلي ۽ روحاني انيو جي حوالي ۾ مليل احوال هن پستڪ لکڻ ۾ ڪافي لاڀدائڪ ثابت ٿيو آهي.

ٽيون روپ نہ نرالو آهي. سائين منگهارام ميرچنداڻي سائين ليرتداس جي ٻولر يادگيريءَ جو جهنڊو بلند رکندا ٿا اچن.

سائين جن جو ڀاءُ، شري مولچند بمبئي ۾ رهندا هئا. سائين منگهارام جي دوستيءَ ۾ هئا جي ماڻڻ اُلي رهندا هئا. سائين گيانيءَ جي پهرين ملاقات سائين منگهارام سان اُلي سنه ١٩٣٦ع ۾ ٿي هئي. آهستي آهستي

وڏوا سائين ڄرٺداس

سپتري ساوتري

سپتر ڪشو

”هي ننڍي لنگهه ٻروڙ، پٺا سرو، سنڌ ۾ پوئين را ڪرڻ
تو سڄو ارپڻ ٿو ۾.“

”هيءَ سرير هاڻي ڏاڍو ڪمزور نستو ۽ بيڪار بڻجي رهيو آهي. ڪنهن به ڪم ڪرڻ لائق نه آهي. ۽ دکن ڀري رهيو آهي. وڌيڪ اُگهاڙو نه ڪريوس.

جنم ڏن ملهائڻ جي سلسلي ۾ ١٨ سيپٽمبر ١٩٥٨ع وارو موقعو اُهاڻڪ ۽ گردشي ثابت ٿيو. سائين ليرنداس جو پرچار ۽ ناماچار پارسي جاليءَ ۾ ڏينهون ڏينهن وڌندڙ هو. سندن پرڀاوي شرڻان جهانگير موٽا پاڻي شاعر جي، الهيءَ تاريخ طبع ڪيو هو ۽ هڪ پستڪ انگريزيءَ ۾ ڇپرائي ظاهر ڪيو. سنه ١٩٦٠ع ۾ پستڪ شاندار صورت وٺي پڌرو ٿيو.

ڇا ته پستڪ جو انوکو ڪيل سرو آهي! ”دي رائيٽي آف رليجيس“، يعني سرو ڌرمن جو لطيفات ڪيل سار. جنهن پرڻ جا سائين گيانسي عاشق هئا تنهن درگاه دراز جي فقيرن جو يادگار آهي. سچل سرمست، نانڪ يوسف، سائين سخي قبول محمد، سائين ليرنداس ۽ سائين منگهارام جن جا حال ۽ احوال هن گيان ڀريو پستڪ ۾ درج آهن.

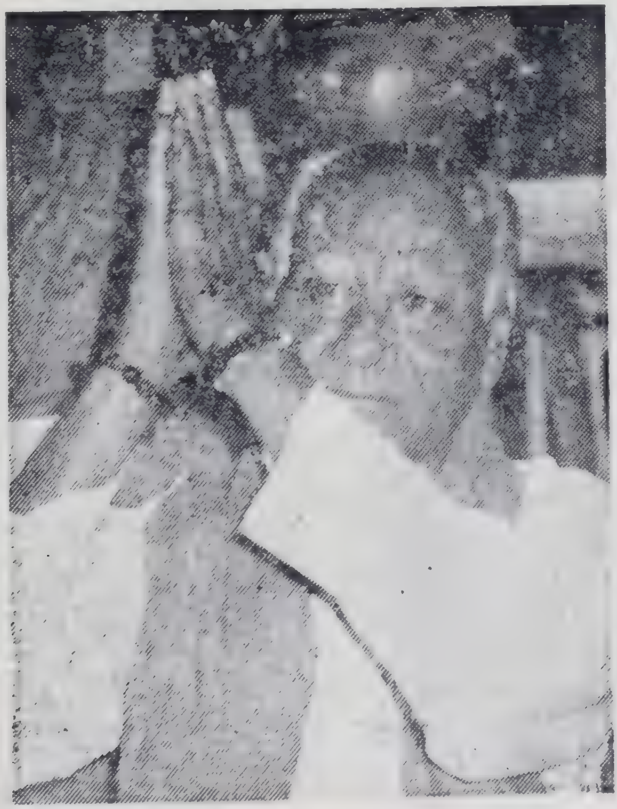
ڇا ته صدق جو ثبوت آهي! سرورق درگاه شريف جي بلند دروازي سان سينگاريل آهي. ليڪ شاعر جي پنهنجي خانداني پارسي لباس ۾ درگاه شريف

خام خو رمی ه نشو نشو اک چړهیو خمار
سک سلو سجټن قتو، بوه چړهیو بخار. قلندري - (صفحه ۴۹)

دادا ٽوپڻداس - ٽوڀھ جي بستري تي

نمسڪارم - سائين منگهارام

طرف هٿ جو اشارو ڪيو بيٺا آهن، جڻڪ سڏي رهيا
آهن ته اچي زيارت ڪريو ۽ لاڀ پرايو. پيو لڏيند! جلد
پڪو ۽ اندر ۾ موهيندڙ تصويرون ڏسيو آنند اچيو
وڃي. شاير جي درويش آهي. ڪن ڌارمڪ سنستائن
جو شيواڌاري آهي. جوگيشوري، 'سن بجھ'، سوامي
رويڪانند مارگ، بمبئي ۾ رهندا آهن. نماڻي شڪل
ملي زبان جا صاحب آهن. پرد اوستا آئن. ڌرمي
ڳالهين ۾ قدم پختو ۽ تڪڙو آئن.

سائين مکڻرام سائين گيانيءَ جي ياد ۾ "گياني باغ،
گرو گهر" پنج گڻي ضلع ستارا، پونــي پرسان اڏايو
آهي؛ ۽ صدق وارن ڪري نام دان ڏئي سائين گياني
جن جو ناماچار وڌائيندا ٿا رهن. تصوير جا استاپنا
ڪيل آهي تنهنجو ته ڇا ذڪر ڪجي! سائين گيانيءَ
جي اڳيان صندليءَ تي سجايل ۽ جُتيون رکيل آهن.
ڏسو هڪ، جتيون ۽! هڪ سندن، هڪ مرشد سائين
سڌي جن جي. ڳالهه ڇا! سائين سڌي هڪ دفعي جڏهن
آئي پنهنجي جتي ئي پائي ته جتي هٿ نه آهن. وسميءَ
۾ پئجي ويا. هڪ نئين جتي، سندن پير جي ڪاڇي
رکي هئي. ڪلي ڏاڍون. جي اها ڪڍي ويو هوندو
چور، بترسٽر!

جُنتيءَ چور بٹر لسٹر - (صفحو ۱۱۳)

غلطنامو

صفحو	سٽ	غلط	صحيح
۴	۵	اَ ب	اَدب
۴	۱۸	المؤت	اَلموت
۸	۳	اَسرو	آسرو
۸	۴	ڏيندو	ڏسندو
۹	۱۴	ھڪم	حاڪم
۱۴	۸	ٽاري	ٽازي
۱۷	۳	سد	سو
۱۸	۱۶	سلسو	سلسلو
۱۹	۸	صالب	طالب
۲۵	۲۰	شيو	شيوا
۲۵	۲۲	نانڪ	نانڪ ديو
۲۸	۱۲	رڪ	رڪنا
۲۸	۱۵	گھ	گھتنا
۳۱	۸	سنتنام	ستنام
۳۲	۷	ھرسالو	وسالو
۳۵	۱۱	چوري	چوراسي
۳۵	۱۳	يادگري	يادگيري
۳۶	۱	پدرو	پيِر
۳۷	۱۰	چي	ڇي
۳۸	۱۱	ڪرٽاري	ڪرتار
۴۰	۷	فقير	فقير نه
۴۲	۵	ڪونسٽ	ڪوُنسٽ
۴۲	۶	پھڇانو	پڇو
۴۳	۳	سرسمانو	پيد نه مانو
۴۴	۱۷	سمانو	سامانو
۴۶	۷	گيئه	رھت گيئه
۴۶	۱۱	دالرو	دائرو
۴۷	۱۱	گھي	گھِ ابھ
۴۷	۱۲	من	من ڏيئه
۴۸	۶	ڏيان نھ	ڏيانھ
۵۶	۱۶	الا	مالا
۵۸	۲۰	ذيج	ڏيج
۶۲	۲۲	صنات	صفات
۶۵	۱۸	صناتي	صفاتي
۹۰	۱۳	ايمان	بي ايمان
۹۴	۳	سلامت	سامت
۹۸	۱	آھي	لس ليٽ
۹۸	۲۱	ھڪ آھي	سانت صبوري ءِ
۱۰۵	۲	جشن	حشو
۱۰۷	۲،۵	واعدو	وعدو
۱۰۹	۱۲	ودوا ماءُ	ودوا
۱۱۱	۱۶	لکيتن	لِکيتن
۱۱۱	۲۲	هوندي	هوندي هئن

۱۱۱ ۳)
۱۱۱ ۱۴ نوساري ۾ جهڙو چڙيا ئن

شناس

ليکڪ شري نارائڻ ڇيتانند ميراڻيءَ جو وچيل پستڪ "آتم درشن - گياني سائين ليرنداس"، مون کان آخر تائين پڙهيو آهي. ان ۾ ليکڪ گهڻي شرڌا وچان جو سرڳواسي درويش ليرنداس مکڻ مل گيانچندائيءَ جي جيون جو نقش چٽيو آهي سو سندس دلي جذبات جو مظهر آهي.

صوفي مت ۽ ويدانت مت هيٺين ڳالهه ساڳي ٿا ٻڌائين اهو به مثالن سان سڌ ڪيو اٿس. سچو عشق هجي، عاشق معشوق سان ملڻ لاءِ دل ۾ تڙپ ڌاري، انتري قدر جو عاشق، عشق ۽ معشوق ٽيئي هڪ روپ ٿي وڃن، اهڙا حوالا ڏيئي، گرو نانڪ صاحب، سوامي ٻوڌراج، شاه عبداللطيف بُلي شاه ۽ ٻين معرفت جي منزل تي پهتل هستين جا ڪلام مثال طور ڏيئي سڌ ڪيو اٿس ته جو "برهمنڊي، سو پنڊي"، جنهن کي ڳولهي ٿو سو اندر موجود آهي؛ روم روم ۾ رميو پيو آهي.

پنهنجا وچار هر هڪ منزل تي پهچڻ تي سلسلو اهڙو وڻندڙ نڀايو اٿس جو پڙهڻ ۾ مزو پيو اچي. ٻاهران ورلي ڪي اندر ۾ وڃي پرويش ڪري. "جن لڳي ڄاڻن اهي، ٻيا ته ڪٿهن آڇار آ" 'سهڻيءَ سسئيءَ ۽ مومل جا لاڳاپا عاشقن جي قطار ۾ پوري ڍول آڻي، مضمون اڃان به وڌيڪ دلچسپ ڪيو اٿس.

ٻولي سليس، سلوڻي ۽ سپڪ ڪم ۾ آندل آهي. مضمون کي به سلسلي وار ڀاڱن ۾ آڻي سٺي ڍنگ سان نڀايو ويو آهي. اهي سڀ ليکڪ جي لياقت جو پورو ثبوت ٿا ڏين.

ڏوچومل جيوترام (رٽايرڊ ٽيچر)، اجمير